

Νίκος Δ. Λαγαρίας

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΜΙΑ ΝΕΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Αθήνα 2016

Νίκος Δ. Λαγαρίας

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΜΙΑ ΝΕΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Αθήνα 2016

Σε εκπλήρωση χρέους, μετά από 2,5 χρόνια στη Γενική Γραμματεία Διαφάνειας
και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Υπουργείου Δικαιοσύνης

Νίκος Δ. Λαγαρίας, δικηγόρος, Ομήρου 20, 106 72, Αθήνα

Σεπτέμβριος 2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

Επιτελική περίληψη.....	1-2
1. Η σχέση της διαφθοράς με την οικονομική ανάπτυξη και ευημερία.....	2-4
2. Οι πολιτικές αντι - διαφθοράς στην Ελλάδα σήμερα.....	4-5
3. Η ανάγκη για μια νέα προσέγγιση.....	5-13
4. Προτεινόμενες δράσεις.....	13-46
4.1. Impregium - Δημόσια περιουσία.....	13-16
4.2. Φορολογία – Δημοσιονομική Διαχείριση.....	16-30
4.3. Βουλευτές – Νομοθετική Λειτουργία.....	30-33
4.4. Δικαιοσύνη.....	33-38
4.5. Κυβέρνηση-Δημόσια Διοίκηση.....	38-46
5. Ένα ολιστικό σχέδιο δράσης αντι – διαφθοράς και Ανοικτής Διακυβέρνησης με πολιτική συναίνεση.....	46-48
6. Πρόσθετη κατοχύρωση της Διαφάνειας και της Σφαίρας της Δημοσιότητας στο Σύστημα.....	48-50

Επιτελική περίληψη.

Η διαφθορά στην Ελλάδα είναι ένα συστημικό πρόβλημα πολιτικών διαστάσεων. Παρατηρούνται δημοκρατικές/θεσμικές δυσλειτουργίες, διαπλοκή των εξουσιών με τα Media και ανοχή (ή και συνενοχή) των πολιτών στα φαινόμενα διαφθοράς. Η διαφθορά, η κακοδιοίκηση, η ευνοιοκρατία, συνιστούν εμπόδια στην προσπάθεια οικονομικής ανόρθωσης της χώρας. Η καταπολέμησή τους θα αποτελέσει τη βέλτιστη θεσμική μεταρρύθμιση και υποδομή για την ανάπτυξη και την ευημερία. Οι πολιτικές αντι – διαφθοράς στην Ελλάδα σήμερα διαπνέονται από κατασταλτική αντίληψη («πάταξη», «κυνήγι απατεώνων», «αδιάφθοροι» κλπ.). Αυτό οφείλεται στο μύθο που λέει ότι στη διαφθορά φταίνε πάντα οι άλλοι. Η Ελληνική Πολιτεία πρέπει να κάνει την αυτοκριτική της και να υιοθετήσει μια κουλτούρα ανοικτής διοίκησης. Υπάρχει έλλειμμα εμπιστοσύνης, μεταξύ πολιτών – Κυβέρνησης – Κράτους, με επίκεντρο τη διαφθορά. Απαιτείται νέα προσέγγιση, ισόρροπα μέτρα πρόληψης και καταστολής. Πρόληψη, ιδίως με αυτοδέσμευση της Κυβέρνησης και του Κράτους για Ανοικτή Διακυβέρνηση-ακεραιότητα-λογοδοσία-ποιότητα-αξιολόγηση. Καταστολή, ιδίως με ανεξάρτητη και αποτελεσματική Δικαιοσύνη. Μια ολοκληρωμένη πολιτική πρόληψης και καταστολής, προϋποθέτει (και μπορεί να προέλθει μόνο από) μια Καλή Διακυβέρνηση (Good Governance), δηλαδή από τις παγκόσμια βέλτιστες πρακτικές διακυβέρνησης, προσαρμοσμένες στις ελληνικές απαιτήσεις. Οι πολίτες ζητούν καλύτερη Δημοκρατία. Σήμερα, «τρέχουν» παράλληλα δύο διαφορετικά σχέδια δράσης, από διαφορετικούς κυβερνητικούς φορείς: α) το σχέδιο για την καταπολέμηση της διαφθοράς και β) το σχέδιο για την Ανοικτή Διακυβέρνηση (της «Συμμαχίας» Open Government Partnership). Τα σχέδια αυτά μπορούν, αλλά και πρέπει, να εμπλουτιστούν με συγκεκριμένες δράσεις (προτείνονται στο κείμενο που ακολουθεί). Περαιτέρω, προτείνεται εναρμόνιση των δύο σχεδίων (σύζευξη), προκειμένου να επιτευχθεί η διαλειτουργικότητά τους. Επίσης προτείνεται: α) σχετική δημόσια

διαβούλευση, προκειμένου να ενδυναμωθεί η συμμετοχική δημοκρατία σε ένα τόσο κρίσιμο θέμα, β) επεξεργασία από τις συναρμόδιες Επιτροπές Θεσμών και Διαφάνειας, Δημόσιας Διοίκησης-Δημόσιας Τάξης-Δικαιοσύνης και Οικονομικών Υποθέσεων της Βουλής και γ) ψήφιση-αποδοχή των σχεδίων από την Ολομέλειά της, προκειμένου να αποκτήσουν το αρμόζον κύρος δημοκρατικής νομιμοποίησης και τα εχέγγυα για τη συναινετική εφαρμογή τους. Τέλος, εν όψει της συνταγματικής αναθεώρησης προτείνεται: α) ρητή, άμεση κατοχύρωση της φανεράς δράσης της Κυβέρνησης και της δημόσιας διοίκησης (Διαφάνεια - Ανοικτή Διακυβέρνηση – Λογοδοσία) και β) ενδυνάμωση της συνταγματικής προστασίας της Σφάιρας της Δημοσιότητας (δικαιώματος πληροφορέιν-πληροφορείσθαι, με ελεύθερα Media και διαδίκτυο).

1.

Η σχέση της διαφθοράς με την οικονομική ανάπτυξη και ευημερία.

Κατά μια «νεοφιλελεύθερη» άποψη, διαφθορά είναι η δωροδοκία και τα συναφή αδικήματά της, που ασκούν αθέμιτη επιρροή στις εγχώριες και διεθνείς επιχειρηματικές συναλλαγές.

Κατά την κρατούσα παγκοσμίως άποψη, διαφθορά είναι η κατάχρηση εξουσίας για ίδιον όφελος, άμεσο ή έμμεσο.

Δηλαδή η «ιδιοποίηση» της εξουσίας καθ' υπέρβαση της δημοκρατικής αρχής.

Με την πολύτιμη συνεισφορά των ελεύθερων Media και του διαδικτύου φαινόμενα διαφθοράς απασχολούν τακτικά την κοινή γνώμη στην Ελλάδα και προκαλούν επικοινωνιακές αντιπαραθέσεις μεταξύ των πολιτικών κομμάτων, με συνήθως άστοχα ρητορικά στερεότυπα που, δυστυχώς, τις περισσότερες φορές προδίδουν συγκυριακές επιδιώξεις και σκοπιμότητες.

Στο επίκεντρο αυτών των δημόσιων συζητήσεων για τη διαφθορά βρίσκεται το δημόσιο χρέος της χώρας και η γενικότερη δημοσιονομική της κατάσταση.

Το υψηλό ελληνικό δημόσιο χρέος είναι δημιούργημα κυρίως της δεκαετίας του '80 και προέκυψε από την επέκταση του κράτους και τη φοροδιαφυγή.

Η προσχώρηση στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση της Ε.Ε. το 2001 δημιούργησε ευνοϊκές συνθήκες αντιμετώπισης της χώρας από τις διεθνείς χρηματοοικονομικές αγορές, που λειτούργησαν ως μια ευκαιρία για να επεκταθεί περαιτέρω η κρατική ομπρέλα [OECD (2011), Greece: Review of the Central Administration, OECD Public Governance Reviews, OECD Publishing].

Ο δημόσιος δανεισμός κάλυπτε τους ελλειμματικούς προϋπολογισμούς.

Όμως, ο κύκλος αυτής της επίπλαστης ευημερίας έκλεισε.

Η επικύρωση του τέλους αυτής της περιόδου έγινε την Άνοιξη του 2010, με αφορμή μια απότομη επιδείνωση των χρηματοδοτικών συνθηκών της χώρας, μέσα στη δίνη της κρίσης δημόσιου χρέους που αντιμετώπιζε στον απόηχο της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2007-2009.

Στις 23 Απριλίου του 2010, με μια λιτή ανακοίνωση που αναγνώστηκε από τον Πρωθυπουργό στο λιμάνι του ακριτικού Καστελλόριζου - και όχι στο Κοινοβούλιο - η χώρα υπέβαλε αίτημα για διάσωση και συμφώνησε με τους δανειστές της μνημόνια συνεννόησης που επέβαλαν πρωτοφανή μέτρα λιτότητας, εσωτερική υποτίμηση και εκποίηση δημόσιας περιουσίας, σε εκτέλεση Προγραμμάτων Οικονομικής Προσαρμογής.

Σήμερα η Ελλάδα καλείται να αντιμετωπίσει, όχι μόνο τα αίτια που την οδήγησαν στο ατιμωτικό καθεστώς της «επιτήρησης», αλλά, κυρίως, την απροθυμία για ιδιωτικές επενδύσεις στο επενδυτικό της περιβάλλον, που καθλώνει στην ανεργία ένα στους τέσσερις Έλληνες.

Η διαφθορά, η ευνοιοκρατία και η κακοδιοίκηση, αν δεν είναι μεταξύ των αιτιών που οδήγησαν τη χώρα στην «επιτήρηση», είναι οπωσδήποτε εμπόδιο στην προσπάθεια οικονομικής ανόρθωσής της.

Η «Ευρώπη 2020» είναι η στρατηγική ανάπτυξης της Ε.Ε., της τρέχουσας δεκαετίας, για την προώθηση μιας έξυπνης, βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς οικονομίας, για την επίτευξη υψηλών επιπέδων απασχόλησης, παραγωγικότητας και κοινωνικής συνοχής.

Παράλληλα, η Ελλάδα καλείται να κάνει μεταρρυθμίσεις για ένα μικρότερο, σύγχρονο και βιώσιμο Κράτος, χωρίς τις γνωστές πρακτικές του παρελθόντος, που κάποιοι ακόμα νοσταλγούν.

Η επιτυχία αυτής της συνολικής προσπάθειας εξαρτάται και από θεσμικούς παράγοντες, όπως η καλή διακυβέρνηση, το κράτος δικαίου και ο έλεγχος της διαφθοράς.

Επομένως, η πολιτική πρόνοια και μέριμνα για την εξασφάλιση αυτών των θεσμικών παραγόντων υποδομής, πρέπει να αποτελέσει προτεραιότητα.

2.

Οι πολιτικές αντι - διαφθοράς στην Ελλάδα σήμερα.

Πολιτικές αρμοδιότητες για την καταπολέμηση της διαφθοράς ανατέθηκαν, μέχρι σήμερα, σε τρεις επίτιμους εισαγγελείς, ανώτατους και ανώτερο, που διορίστηκαν κατά σειρά Εθνικός Συντονιστής για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς (Μάϊος 2013 - Μάρτιος 2015), Υπουργός Επικρατείας (Ιανουάριος 2015 - Σεπτέμβριος 2015) και αναπληρωτής Υπουργός Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Σεπτέμβριος 2015 έως σήμερα).

Έχουν συσταθεί δύο Γενικές Γραμματείες, η Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και η Γενική Γραμματεία Καταπολέμησης της

Διαφθοράς (ΓΕ.Γ.ΚΑ.Δ.), τον Σεπτέμβριο του 2010 και τον Μάρτιο του 2015 αντίστοιχα, που σήμερα υπάγονται και οι δύο στο Υπουργείο Δικαιοσύνης.

Το ελληνικό νομικό πλαίσιο κατά της διαφθοράς θεωρείται επαρκές, κυρίως διότι η χώρα υφίσταται αξιολογήσεις από τον Ο.Ο.Σ.Α., τη GRECO και τον Ο.Η.Ε. και, στα πλαίσια αυτά, δέχεται συστάσεις για την ορθή εφαρμογή των οικείων Διεθνών Συμβάσεων, τις οποίες ικανοποιεί μεν, αλλά όχι πάντοτε εγκαίρως.

Έχουν θεσμοθετηθεί δύο εισαγγελείς ειδικών καθηκόντων, ο εισαγγελέας οικονομικού εγκλήματος το 2011 και ο εισαγγελέας εγκλημάτων διαφθοράς το 2013, ενώ από το 2011 ισχύει μια ταχύτερη, ειδική διαδικασία για την εκδίκαση πράξεων διαφθοράς πολιτικών και κρατικών αξιωματούχων.

Ένα στρατηγικό σχέδιο δράσης, βασισμένο σε έναν «οδικό χάρτη» που συνέταξε η Ομάδα Δράσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Ελλάδα (Task Force for Greece, ήδη SRSS), τον Οκτώβριο του 2012, καταρτίστηκε και παρουσιάστηκε από τη Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων τον Ιανουάριο του 2013.

Τον Ιούλιο του 2015 συστάθηκε μια Επιτροπή για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς που αναφέρεται στον Πρωθυπουργό και απαρτίζεται από πολιτικά κυρίως πρόσωπα, μεταξύ άλλων και από τον αναπληρωτή Υπουργό Δικαιοσύνης και τον Γενικό Γραμματέα Καταπολέμησης της Διαφθοράς.

3.

Η ανάγκη για μια άλλη προσέγγιση.

Στην ετήσια έκθεση του Υπουργείου Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης για τη διάθεση και περαιτέρω χρήση των ανοικτών δεδομένων (open data, σε εφαρμογή του Ν. 4305/2014), που παρουσιάστηκε φέτος τον Απρίλιο, διαπιστώνεται ότι οι μεγάλοι διοικητικοί σχηματισμοί

στην Ελλάδα, όπως τα Υπουργεία, δείχνουν *«αδυναμία ή/και απροθυμία υιοθέτησης θεμελιωδών έστω στοιχείων κουλτούρας ανοικτής διοίκησης»*.

Όπως επιβεβαιώνει η δεύτερη Έκθεση Προόδου 2014 – 2015 του Ανεξάρτητου Μηχανισμού Αξιολόγησης (IRM) της Συμμαχίας για την Ανοικτή Διακυβέρνηση (OGP), η Κυβέρνηση δεν δημοσιοποίησε έκθεση αυτοαξιολόγησής της, όπως όφειλε να κάνει σε συνέχεια της προηγούμενης που είχε δημοσιοποιήσει εγκαίρως το Σεπτέμβριο του 2013.

Συστάσεις της GRECO (Groupe d'Etats contre la Corruption, Conseil d'Europe), του τέταρτου κύκλου αξιολόγησης, όπως εκείνες που αφορούν: α) στην ασυλία των Βουλευτών και στην ποινική ευθύνη των Υπουργών, β) στην επάρκεια της επεξεργασίας και του επιπέδου διαφάνειας και διαβουλεύσεων κατά τη νομοθέτηση, γ) στην επιλογή δικαστών και εισαγγελέων στις ανώτερες θέσεις, δεν έχουν ακόμη ικανοποιηθεί, ενώ η σχετική προθεσμία εκπνέει στις 31.12.2016.

Είναι πολλά τα παραδείγματα που δείχνουν ότι η πολιτική τάξη στην Ελλάδα αντιλαμβάνεται τη διαφθορά περισσότερο ως ένα *ποινικό φαινόμενο* που αφορά κυρίως σε άλλους και λιγότερο ως ένα πολιτικό πρόβλημα *αδιαφάνειας και δημοκρατικής δυσλειτουργίας*, που αφορά και στον εαυτό της.

Πρόκειται περί μιας εσφαλμένης, μονοδιάστατης κατασταλτικής αντίληψης, που εμπνέεται από το μύθο που λέει ότι στη διαφθορά φτάνει πάντα οι άλλοι και ποτέ εμείς (D. Vlassis, UNODC, “Three myths about corruption”).

Τον Ιούλιο τρέχοντος έτους η ΓΕ.Γ.ΚΑ.Δ. παρουσίασε την ετήσια έκθεση πεπραγμένων της, στην οποία αφιερώνει μόλις τρεις παραγράφους στην Ανοικτή Διακυβέρνηση (OGP).

Επισημαίνει δε ότι, μεταξύ του εθνικού στρατηγικού σχεδίου για την καταπολέμηση της διαφθοράς και του σχεδίου δράσης για την Ανοικτή

Διακυβέρνηση, εντοπίζεται αποσπασματική «αλληλοεπικάλυψη αρμοδιοτήτων και δράσεων», στους τομείς των ελεγκτικών μηχανισμών, των μονάδων εσωτερικού ελέγχου, της ακεραιότητας του δημόσιου τομέα, της αξιολόγησης κινδύνων, των μηχανισμών ανίχνευσης και παρακολούθησης στοιχείων, της κατάρτισης/εκπαίδευσης και της ανταλλαγής πρακτικών, εμπειριών και πληροφοριών.

Ως γνωστόν, από τον Οκτώβριο του 2011 και επίσημα από τον Απρίλιο του 2012, με την παρουσίαση ενός Σχεδίου Δράσης, η Ελλάδα συμμετέχει στη διεθνή πρωτοβουλία των Ηνωμένων Εθνών, «Συμμαχία για την Ανοικτή Διακυβέρνηση» (Open Government Partnership – OGP).

Η Συμμαχία αυτή (OGP) αποσκοπεί στη διασφάλιση συγκεκριμένων κυβερνητικών δεσμεύσεων των μελών της, για την προώθηση της διαφάνειας και την καταπολέμηση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα, την ενδυνάμωση του ρόλου των πολιτών και την αύξηση του βαθμού εμπλοκής τους σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας διοίκησης, την ανοικτή πρόσβαση στη δημόσια πληροφορία, καθώς και την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών στη σύγχρονη διακυβέρνηση.

Τον Μάιο τρέχοντος έτους στο Λονδίνο οι Παγκόσμιοι Ηγέτες συνήλθαν σε μια Σύνοδο Κορυφής κατά της διαφθοράς (Anti-corruption Summit/London 2016).

Στο Ανακοινωθέν (Communiqué) της Συνόδου περιέχεται, μεταξύ άλλων, και η εξής αναγνώριση και δέσμευση, που αναδεικνύει ξεκάθαρα την αξία της Ανοικτής Διακυβέρνησης στον αγώνα κατά της διαφθοράς:

«Αναγνωρίζουμε την αξία της Συμμαχίας για την Ανοικτή Διακυβέρνηση (OGP) στην προώθηση των μεταρρυθμίσεων διαφάνειας και καλής διακυβέρνησης, μέσω εθνικών δεσμεύσεων που έχουν αναληφθεί από κοινού με την κοινωνία των πολιτών, καθώς και την αξία του Ανεξάρτητου Μηχανισμού Αξιολόγησης

της OGP στην παροχή λογοδοσίας. Όσες από τις Κυβερνήσεις, ανάμεσά μας, συμμετέχουν στην OGP, θα συνεργαστούν με την κοινωνία των πολιτών για να ενσωματώσουν τις δεσμεύσεις μας, της Συνόδου Κορυφής, στα Εθνικά Σχέδια Δράσης, ανάλογα με την περίπτωση, και θα απευθύνουν πρόσκληση και σε άλλους για να συμμετάσχουν».

Επίσης, σύμφωνα με την από 3.2.2014 Έκθεση για την καταπολέμηση της διαφθοράς, της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, έχει παρατηρηθεί ότι «τα περισσότερα Κράτη Μέλη που αντιμετωπίζουν σοβαρό πρόβλημα στην αντιμετώπιση της διαφθοράς θεσπίζουν σύνθετο και περίπλοκο νομικό και θεσμικό πλαίσιο, καθώς και πολυάριθμες στοχευμένες στρατηγικές ή προγράμματα. Ωστόσο, αυτά από μόνα τους δεν οδηγούν αναγκαστικά σε απτά αποτελέσματα. Αντίθετα, σε άλλα Κράτη Μέλη τα οποία δεν διαθέτουν σχετικούς κανονισμούς ή στρατηγικά προγράμματα, η διαφθορά έχει μειωθεί εμφανώς από προληπτικά συστήματα, πρακτικές, συνήθειες των παρόχων και των αποδεκτών των δημόσιων υπηρεσιών ή, σε ορισμένες περιπτώσεις, από υψηλά πρότυπα διαφάνειας».

Το 2015 απαιτήθηκαν 268 σελίδες για την καταγραφή σ' ένα κείμενο, από τον Εθνικό Συντονιστή Καταπολέμησης της Διαφθοράς, όλων των συναρμόδιων αρχών, υπηρεσιών και λοιπών μηχανισμών ελέγχου κατά της διαφθοράς στην Ελλάδα («χαρτογράφηση φορέων»).

Η Επιτροπή για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς, ο αναπληρωτής Υπουργός Δικαιοσύνης, η Γενική Γραμματεία Καταπολέμησης της Διαφθοράς και η Γενική Γραμματεία Διαφάνειας, του Υπουργείου Δικαιοσύνης, παραμένουν όλοι αρμόδιοι για την εκπόνηση και την παρακολούθηση εφαρμογής σχεδίων καταπολέμησης της διαφθοράς, αν και η Γενική Γραμματεία Καταπολέμησης της Διαφθοράς έχει (και την επιπλέον) αρμοδιότητα να «αίρει συγκρούσεις και επιλύει ζητήματα επικαλύψεων αρμοδιοτήτων μεταξύ υπηρεσιών ή

φορέων που εμπλέκονται στην καταπολέμηση της διαφθοράς, προτείνοντας τις σχετικές λύσεις για την αποτελεσματική επίλυσή τους».

Το σχέδιο για την Ανοικτή Διακυβέρνηση, που αποσκοπεί στην εμπέδωση της διαφάνειας, συμπεριλαμβάνεται στις αρμοδιότητες του αναπληρωτή Υπουργού Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης (ΦΕΚ Β΄ 2144/6.10.2015), αλλά και σε αυτές της νεοοργανωθείσας Γενικής Γραμματείας Ψηφιακής Πολιτικής, που υπάγεται στον Πρωθυπουργό.

Παράλληλα όμως, και η Γενική Γραμματεία Διαφάνειας έχει την αρμοδιότητα να «σχεδιάζει, επεξεργάζεται και εισηγείται τις προτεραιότητες της πολιτικής και τους άξονες δράσης για τη διασφάλιση της διαφάνειας».

Από την άλλη πλευρά, οι Έλληνες πολίτες δεν εμπιστεύονται την πολιτική τάξη και το Κράτος.

Ο ερευνητικός οργανισμός ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, διεξήγαγε μια πανελλήνια δημοσκόπηση το Νοέμβριο του 2015 με τον τίτλο «Τι Πιστεύουν Οι Έλληνες» και ανακοίνωσε τα αποτελέσματά της τον Φεβρουάριο του 2016.

Στην ερώτηση *«πόσο ευθύνεται για την οικονομική κρίση ο καθένας από τους παράγοντες που θα σας διαβάσω»*, η απάντηση *«η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη»* έλαβε ποσοστό 47,4%, η απάντηση *«η διεθνής οικονομική κρίση/το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα»* έλαβε 77,3%, η απάντηση *«όλοι μας που συνηθίσαμε να δανειζόμαστε για να καταναλώνουμε περισσότερα απ' όσα παράγουμε»* έλαβε 84,1% και η απάντηση *«η ανεπάρκεια και η διαφθορά των Ελληνικών Κυβερνήσεων»* έλαβε το εντυπωσιακό ποσοστό του 97,8%!

Σε δελτίο τύπου που εξέδωσε στις 22.3.2016 ο Συνήγορος του Πολίτη, αναφέρει ότι *«η εμπειρία του απελθόντος έτους υπογραμμίζει εκ νέου το στοίχημα για το Κράτος: να κερδίσει την κλονισμένη εμπιστοσύνη των πολιτών»*.

Το ποσοστό της αποχής στις τελευταίες εθνικές εκλογές ήταν 43,84%.

Είναι προφανές ότι η σχέση Κυβέρνησης - Κράτους – Πολίτη στερείται εμπιστοσύνης, από και προς όλες τις πλευρές και στο επίκεντρο της έλλειψης εμπιστοσύνης, ως η αιτία που την προκάλεσε, βρίσκεται η διαφθορά.

Ως γνωστόν, η διαφθορά σχετίζεται με τις ανθρώπινες ατέλειες και αδυναμίες, από τις οποίες δύσκολα μπορεί κανείς να ξεφύγει.

Έχει λεχθεί ότι η εξουσία έχει την τάση να διαφθείρει και ότι η απόλυτη εξουσία διαφθείρει απολύτως.

Έχει όμως λεχθεί και ότι δεν είναι η εξουσία που διαφθείρει τους ανθρώπους, αλλά ότι είναι οι άνθρωποι που διαφθείρουν την εξουσία.

Στο μήνυμά του για την Παγκόσμια Ημέρα κατά της Διαφθοράς, το Δεκέμβριο του 2013, ο πρώην Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας Κάρλος Παπούλιας επεσήμανε ότι η διαφθορά στην Ελλάδα είναι συστημική.

Πρόσθεσε μάλιστα, διπλωματικά, ότι «η διαφθορά, παγκοσμίως, ανθεί όπου υπάρχει δημοκρατικό έλλειμμα και θεσμικές δυσλειτουργίες» και ότι, για την καταπολέμησή της, «έχει μεγάλη σημασία η δύναμη του παραδείγματος από την πλευρά της πολιτικής τάξης».

Το Φεβρουάριο του 2012 το ελληνικό τμήμα της Διεθνούς Διαφάνειας δημοσίευσε έρευνα για το Εθνικό Σύστημα Ακεραιότητας και προσδιόρισε τα αίτια της διαφθοράς στην Ελλάδα:

Δυσλειτουργική δημοκρατία

Αλληλεπίδραση μεταξύ των "τεσσάρων" εξουσιών

Αδύναμο κράτος δικαίου

Έλλειψη διαφάνειας στο έργο της κυβέρνησης

Εξάρτηση της δημόσιας διοίκησης από τα πολιτικά κόμματα

Ευρεία διακριτική ευχέρεια κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας

Νομοθετική περιπλοκότητα

Γραφειοκρατία

Έλλειψη ελέγχου και κυρώσεων

Ασθενείς πρακτικές ορθής διαχείρισης

Παράλογη κρατική επιχειρηματική δραστηριότητα

Έλλειψη κωδίκων συμπεριφοράς στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα

Περίπλοκος μηχανισμός προσδιορισμού της διαφθοράς και μη διαφύλαξη ανεξάρτητων αρχών και μηχανισμών ελέγχου

Αναμική κοινωνία των πολιτών

Νοοτροπία ανοχής που τροφοδοτείται από την κοινωνία και επηρεάζει τη συμπεριφορά των ανθρώπων

Ανεπαρκής εκπαίδευση των πολιτών σε ζητήματα διαφθοράς.

Η έρευνα καταδεικνύει, με σαφήνεια, ότι η διαφθορά στην Ελλάδα είναι ένα συστηματικό πρόβλημα πολιτικών διαστάσεων.

Δεν οφείλεται, δηλαδή, σε μεμονωμένους διεφθαρμένους πολίτες που ενεργούν μέσα σε ένα λειτουργικό και ανοικτό σύστημα θεσμών και διαδικασιών, αλλά οφείλεται πρωτίστως στο υπάρχον σύστημα εξουσίας, θεσμών και διαδικασιών της Ελληνικής Πολιτείας, που είναι αδιαφανές και δυσλειτουργικό και παράγει, άμεσα ή έμμεσα, συνθήκες και ευκαιρίες διαφθοράς.

Η επίλυση αυτού του συστημικού προβλήματος, απαιτεί συστημική προσέγγιση και σκέψη, με ισόρροπα μέτρα καταστολής και πρόληψης.

Η καταστολή θα πρέπει να επαφίεται κυρίως στη δικαστική εξουσία, χωρίς αθέμιτες παρεμβάσεις και η πρόληψη, κυρίως, στην αυτοδέσμευση της πολιτικής τάξης και του Κράτους για Ανοικτή Διακυβέρνηση- ακεραιότητα- ποιότητα-αξιολόγηση, με συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών.

Απαιτούνται ολιστικές λύσεις που θα ενσωματώνουν τη λογοδοσία, τη διαφάνεια, τη λειτουργική προσαρμοστικότητα και τον διατομεακό συντονισμό.

Η χώρα έχει ανάγκη από μια νέα προσέγγιση κατά της διαφθοράς, που θα πρέπει να προσανατολίζεται, πρώτα απ' όλα, στη δημοκρατική αρχή.

«Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από το Λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα».

Την απάντηση κατά της διαφθοράς και της κακοδιοίκησης, μπορεί να δώσει μόνο μια Καλή Διακυβέρνηση (Good Governance), που θα βασίζεται στις παγκόσμια βέλτιστες πρακτικές, προσαρμοσμένες στις ελληνικές ανάγκες.

Μια Διακυβέρνηση που θα κοιτάζει στο μέλλον με αισιοδοξία και θα ενέχει μια, έστω μικρή, δόση αυτοκριτικής της πολιτικής τάξης, απαραίτητη για να αποκατασταθεί, αργά, σταθερά, η σχέση της με τους πολίτες, που έχει διαρραγεί εδώ και αρκετά χρόνια.

Οι πολίτες προσδοκούν διαφανείς, προσιτές και αξιόπιστες υπηρεσίες από τον δημόσιο τομέα και τις Κυβερνήσεις, οι οποίες συνεχίζουν να σχεδιάζουν και να παρέχουν υπηρεσίες που ανταποκρίνονται περισσότερο στις δικές τους απαιτήσεις και διαδικασίες, παρά στις ανάγκες και τις επιθυμίες των πολιτών που υπηρετούν.

Οι πολίτες ζητούν καλύτερη Δημοκρατία.

Για την ευόδωση όμως αυτών των προσδοκιών και του θεμελιώδους αιτήματος Δημοκρατίας, θα απαιτηθεί - πέρα από τις προσπάθειες των πολιτικών - και η συμμαχία πολιτών που *«δεν χρησιμοποιούν αλλά σέβονται και υπερασπίζονται τη Δημοκρατία με τη στάση ζωής τους»*, όπως με σοφία επεσήμανε στο ίδιο μήνυμά του το Δεκέμβριο του 2013 ο Πρόεδρος Παπούλιας.

4.

Προτεινόμενες δράσεις.

Μια κινέζικη παροιμία λέει, «αντί να καταριέσαι το σκοτάδι, άναψε ένα κερί».

Οι διαπιστώσεις δεν αρκούν, απαιτούνται συγκεκριμένες προτάσεις για δράσεις.

4.1.

Imperium.

Δημόσια περιουσία.

Η ιστορία ενός κυρίαρχου Κράτους συνεχεται, πρώτα απ' όλα, με την ιστορία των δημοσίων κτημάτων του.

Είναι γνωστό ότι στην Ελλάδα έχουν καταπατηθεί αγροτικά και αστικά ακίνητα του δημοσίου, δάση, παραλίες και αιγιαλοί. Τα ακίνητα αυτά

κατέχονται από ιδιώτες, που τα εκμεταλλεύονται, στις πλείστες των περιπτώσεων χωρίς οποιοδήποτε αντάλλαγμα, το δε Ελληνικό Κράτος αποφεύγει να αξιώσει ακόμη και τη νόμιμη αποζημίωση χρήσης, παραβιάζοντας απροκάλυπτα τη σχετική νομοθεσία (*«περί διοικήσεως δημοσίων κτημάτων»*), ακόμη και στα χρόνια των μνημονίων συνεννόησης.

Παράλληλα, το Ελληνικό Κράτος δεν μπορεί να διαχειριστεί με επιμέλεια τα κρατικά αστικά ακίνητα, τα οποία απαξιώνει αφήνοντάς τα κενά, μισθώνοντας άλλα για τη στέγαση των υπηρεσιών του, αλλά ούτε και τις κοινωφελείς περιουσίες (εθνικά κληροδοτήματα κλπ.) και τις σχολάζουσες κληρονομίες.

Πρόσφατα [το 2011, (ΔΙΑΥΓΕΙΑ, ΑΔΑ: 4Α9ΦΚ-2)], είχαν ξεκινήσει προσπάθειες εξορθολογισμού της διαχείρισης των κυβερνητικών κτηρίων μέσω του εγκεκριμένου προγράμματος *«Αναμόρφωση του κράτους: 2.Γενική οργάνωση της κεντρικής κυβέρνησης -107 προς ένα επιτελικό κράτος»* στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος *«Διοικητική Μεταρρύθμιση»*. Το πρόγραμμα προέβλεπε δράσεις για: i) την επισκόπηση της τρέχουσας κατάστασης των κεντρικών κυβερνητικών κτηρίων που βασιζόταν σε μια ολοκληρωμένη συλλογή και ανάλυση στοιχείων, ii) τη μελέτη πιθανών χρήσεων των κρατικών κτηρίων με σκοπό την ικανοποίηση τρεχουσών ή μελλοντικών στεγαστικών αναγκών των κεντρικών υπηρεσιών, iii) μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για την ανάπτυξη ενός νέου διοικητικού κέντρου (*«Κυβερνητικού Πάρκου»*).

Επίσης, το 2013 έγινε μια σημαντική νομοθετική τομή για τις κοινωφελείς περιουσίες και τις σχολάζουσες κληρονομίες, με το Ν. 4182/2013 (*«Κώδικας κοινωφελών περιουσιών, σχολαζουσών κληρονομιών και λοιπές διατάξεις»*).

Σήμερα, η Γενική Γραμματεία Δημόσιας Περιουσίας επιδιώκει τη βέλτιστη αξιοποίηση της Δημόσιας Περιουσίας και προσπαθεί να επικαιροποιήσει ένα

Μητρώο Ακίνητης Περιουσίας (Μ.Α.Π.) και να σχηματίσει μια σχετική βάση δεδομένων [έργο «Ψηφιακές Υπηρεσίες Δημόσιας Περιουσίας και Εθνικών Κληροδοτημάτων» (Ψ.Υ.ΔΗ.ΠΕ.Ε.Κ.)].

Ωστόσο, το πρόβλημα δεν έχει ακόμη αντιμετωπιστεί.

Ο διάλογος που ακολουθεί, μεταξύ ενός Βουλευτή και του αναπληρωτή Υπουργού Οικονομικών, έγινε σε συνεδρίαση της Ολομέλειας της Βουλής της 11.3.2016 (από τα πρακτικά):

- (Βουλευτής) «... Είναι σημαντικό – να εξηγήσουμε λίγο την ερώτηση, για να ακουστεί και σε όποιον μας παρακολουθεί από την τηλεόραση- ότι έχουν περάσει δεκατέσσερα χρόνια από το 2002, όταν δαπανήθηκαν περί τα 70 εκατομμύρια ευρώ για να αξιοποιηθεί από το δημόσιο το πάλοι ποτέ καπνεργοστάσιο «ΚΕΡΑΝΗΣ» στου Ρέντη και καμιά κίνηση δεν έχει γίνει προς αυτήν την κατεύθυνση ...
- (αναπληρωτής Υπουργός Οικονομικών): «... το μηνιαίο μίσθωμα που καταβάλλει το δημόσιο είναι 221.000 ευρώ, δηλαδή 2.650.000 τον χρόνο, για να είναι το κτήριο κλειστό. Πληρώνουμε το ενοίκιο αυτό και το κτήριο είναι κλειστό! Χαρακτηριστική περίπτωση κακοδιαχείρισης. Το ερώτημα όμως που θέτουν οι έλληνες πολίτες είναι: Δεν υπάρχουν ποινικές και αστικές ευθύνες για να αποδοθούν; Κυρίως ανάκτηση χρημάτων...»

Ο ίδιος αναπληρωτής Υπουργός, σε ερώτηση άλλου Βουλευτή, για τα δημόσια κτήματα, απάντησε με το υπ' αριθμόν πρωτοκόλλου ΑΤΚΕ 1133152/1909/2.9.2016 έγγραφό του ότι «από τα τηρούμενα αρχεία της Περιφερειακής Διεύθυνσης Δημόσιας Περιουσίας Αττικής εκτιμούμε ότι η πλειονότητα των δημοσίων ακινήτων αρμοδιότητάς μας είναι μερικώς ή εξολοκλήρου καταπατημένα, σε ποσοστό που πιθανώς προσεγγίζει το 80%»

(!), ότι στη Θεσσαλία και τη Στερεά Ελλάδα τα δημόσια κτήματα είναι καταπατημένα σε ποσοστό ίσως και 70% κλπ.

Το Κράτος έχει στοιχειώδη υποχρέωση να ασκήσει τα κυριαρχικά δικαιώματά του, αποδεχόμενο ίσως σε κάποιο βαθμό καταστάσεις που επέτρεψε, επί δεκαετίες, να παγιωθούν στη συνείδηση των πολιτών και να αξιώσει από τους διακατόχους των καταπατηθέντων δημοσίων κτημάτων τη νόμιμη αποζημίωση χρήσης.

Είναι, επίσης, στοιχειώδης υποχρέωσή του Κράτους να προβεί σε ανάκτηση χρημάτων από τους υπαίτιους, σε περιπτώσεις που ζημιώθηκε λόγω κακοδιοίκησης στη διαχείριση της πάσης φύσεως περιουσίας του.

4.2.

Φορολογία –Δημοσιονομική Διαχείριση.

Τα τελευταία έτη, τόσο σε ενωσιακό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο, έχει ενταθεί σημαντικά το πρόβλημα της διασυνοριακής φορολογικής απάτης και φοροδιαφυγής, το οποίο περιορίζει τις δυνατότητες των Κρατών να αυξήσουν τα έσοδα - για τη υλοποίηση της οικονομικής τους πολιτικής - και αποτελεί πρόκληση για τη δικαιοσύνη και την ισονομία.

Τον Φεβρουάριο του 2014, ο Ο.Ο.Σ.Α. κοινοποίησε τα κύρια στοιχεία ενός παγκόσμιου προτύπου για την αυτόματη ανταλλαγή χρηματοοικονομικών πληροφοριών σε φορολογικά θέματα, δηλαδή την Πρότυπη Συμφωνία Αρμοδίων Αρχών και το Κοινό Πρότυπο Αναφοράς (Common Reporting Standard, CRS), τα οποία στην συνέχεια εγκρίθηκαν από τους Υπουργούς Οικονομικών και τους Διοικητές Κεντρικών Τραπεζών της ομάδας κρατών G20.

Έκτοτε, αρκετά Κράτη έχουν συνάψει ή πρόκειται να συνάψουν συμφωνίες με τις ΗΠΑ, για την αμοιβαία εφαρμογή του Νόμου περί Φορολογικής

Συμμόρφωσης Λογαριασμών της Αλλοδαπής (Foreign Account Tax Compliance Act, γνωστού ως FATCA), που θεσπίστηκε στις 18.3.2010 και τέθηκε σε ισχύ την 1.7.2014.

Είναι πλέον ορατό ότι δημιουργείται ένα παγκόσμιο δίκτυο αυτόματης ανταλλαγής πληροφοριών στον φορολογικό τομέα.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με έμπνευση από το Common Reporting System (CRS) και με την αναθεώρηση της Οδηγίας για τη Διοικητική Συνεργασία, πρόκειται να ισχύσει ο ευρωπαϊκός FATCA από το Σεπτέμβριο του 2017.

Προκειμένου η Ελλάδα να ζητά νόμιμα, από τα χρηματοπιστωτικά της ιδρύματα, τη συλλογή και υποβολή σχετικών πληροφοριών, αλλά και την τήρηση των κανόνων δέουσας επιμέλειας που καθορίζονται στο Κοινό Πρότυπο Αναφοράς (CRS) του Ο.Ο.Σ.Α., ψηφίστηκε ο Ν. 4378/2016 για την υποχρεωτική, αυτόματη πλέον, ανταλλαγή πληροφοριών στον φορολογικό τομέα, που είχε ήδη ενσωματωθεί στην ελληνική νομοθεσία, ως ανταλλαγή πληροφοριών κατόπιν αιτήματος, με τις διατάξεις των Κεφαλαίων Α' έως και Ζ' του Μέρους πρώτου του Ν. 4170/2013.

Παράλληλα, στην Ε.Ε. συζητείται ένα σχέδιο για την Κοινή Ενοποιημένη Βάση Φορολογίας Εταιριών (CCCTB-Common Consolidated Corporate Tax Base).

Επίσης, ο αρμόδιος Επίτροπος Π. Μοσκοβισί δήλωσε ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα παρουσιάσει σύντομα, στα Κράτη-Μέλη, έναν «πίνακα βαθμολογίας» για τα φορολογικά καθεστώτα ξένων χωρών, με στόχο να καταρτιστεί μια ευρωπαϊκή μαύρη λίστα φορολογικών παραδείσων, που ίσως να υπόκεινται σε κυρώσεις.

Όλα αυτά δημιουργούν ένα νέο παγκόσμιο φορολογικό περιβάλλον.

Η διεθνής φοροαποφυγή, που επιτυγχάνεται «νομότυπα» μέσω τριγωνικών συναλλαγών με offshore εταιρείες και τη μεταφορά κερδών σε φορολογικούς

παραδείσους, ή με ενδοομιλικές συναλλαγές πολυεθνικών εταιρειών και συναφείς τρόπους, βρίσκεται ήδη στο στόχαστρο της παγκόσμιας κοινότητας.

Ένα άλλο πρόβλημα, αυτό της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες που πολλές φορές σχετίζεται με την τρομοκρατία και την εθνική ασφάλεια, απασχολεί επίσης έντονα την παγκόσμια κοινότητα, η οποία αναλαμβάνει όλο και πιο δραστικά / αποτελεσματικά μέτρα, μέσω των Financial Intelligence Units (FIU), ενώ παράλληλα παρατηρείται έντονη κινητικότητα και προς την κατεύθυνση της ανάκτησης παρανόμως κτηθέντων περιουσιακών στοιχείων (Asset Recovery).

Στη Σύνοδο Κορυφής του Λονδίνου για την καταπολέμηση της διαφθοράς, φέτος τον Μάιο, ανακοινώθηκε η δημιουργία ενός παγκόσμιου Forum για την ανάκτηση παρανόμως κτηθέντων περιουσιακών στοιχείων (Global Asset Recovery Forum) και αποφασίστηκε η σύγκλησή του, σε πρώτη συνεδρίαση, στην Ουάσινγκτον το 2017.

Στην ίδια Σύνοδο αποφασίστηκε η δημιουργία ενός Διεθνούς Κέντρου Συντονισμού της Καταπολέμησης της Διαφθοράς (International Anti-Corruption Coordination Center, IACCC).

Η καταπολέμηση της διαφθοράς και του οικονομικού εγκλήματος, ανάγονται πλέον σε παγκόσμια ζητήματα κορυφής.

Σήμερα, εν όψει και αυτών των εξελίξεων, που προαναφέρθηκαν, οι συνθήκες στην Ελλάδα είναι ώριμες για εύστοχες δράσεις και επωφελείς λύσεις, για όλες τις πλευρές.

Με το Ν. 3842/2010 είχε εισαχθεί ένα αμάχητο φορολογικό τεκμήριο, σύμφωνα με το οποίο οι συναλλαγές με offshore εταιρείες (τριγωνικές συναλλαγές), δεν εξέπιπταν ως δαπάνες. Με απλά λόγια, είχαν απαγορευθεί οι συναλλαγές τέτοιου τύπου. Σκοπός της διάταξης ήταν να απαγορευθεί, έμμεσα, στις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα, τη διεθνή

«νομότυπη» φοροδιαφυγή ή και φοροαποφυγή, με τη μεταφορά κερδών σε φορολογικούς παραδείσους.

Επρόκειτο για μια τολμηρή διάταξη, η οποία στη συνέχεια τροποποιήθηκε, μετατρέποντας το αμάχητο τεκμήριο σε μαχητό, αφού ελήφθη υπ' όψιν η διεθνής πρακτική και τα κρατούντα στο παγκόσμιο εμπόριο.

Σήμερα, πολλές χώρες υιοθετούν μέτρα για την προληπτική προσέγγιση του φαινομένου, όπως τις «προληπτικές φορολογικές συμφωνίες», μεταξύ της φορολογικής διοίκησης και των φορολογούμενων.

Οι συμφωνίες αυτές παίρνουν κυρίως τη μορφή του γαλλικού «Rescrit» ή των συμφωνιών τιμολόγησης των ενδοομιλικών συναλλαγών («Advance Pricing Arrangements»).

Σε σχέση δε με τις ενδοομιλικές συναλλαγές, γενικότερα, πρέπει να επισημανθεί ότι η ελληνική φορολογική Αρχή δεν έχει ευχερή πρόσβαση σε παγκόσμιες βάσεις δεδομένων (Amadeus & Thompson Reuters) για την άντληση των αναγκαίων συγκριτικών στοιχείων, προκειμένου να επιτυγχάνεται η αναγκαία σύγκριση τιμών που, πολύ απλά, επιλύει το πρόβλημα.

Η σύγκριση τιμών, σε παγκόσμιες βάσεις δεδομένων, θα ήταν χρήσιμη και στις δημόσιες προμήθειες, προκειμένου να προλαμβάνεται η απάτη, όπως χρήσιμη θα ήταν και μια πολιτική κατά των «νοθευμένων» προδιαγραφών, για τη σαφήνεια και τη νομιμότητα των τεχνικών τους προδιαγραφών.

Προτείνεται προέγκριση των διακηρύξεων (όπως στο ενημερωτικό σημείωμα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τους δείκτες απάτης για το ΕΤΠΑ, το ΕΚΤ και το ΤΣ, COCOF 09/0003/00-EL), προκειμένου να επιβεβαιώνεται εγκαίρως ότι οι εν γένει προδιαγραφές του διαγωνισμού είναι ουδέτερες, σαφείς και σύμφωνες με το κοινοτικό δίκαιο, χωρίς διακρίσεις. Προτείνεται έλεγχος για

την αποφυγή κατάτμησης/διαχωρισμού των αγορών (έργων, προμηθειών, υπηρεσιών).

Η πλήρης και εμπρόθεσμη υλοποίηση ενός Σχεδίου Δράσης για τις Δημόσιες Συμβάσεις, από τις ελληνικές Αρχές, συνιστά δέσμευση της Ελλάδας που απορρέει από το τρίτο μνημόνιο.

Επίσης, οι ελληνικές Αρχές έχουν δεσμευθεί ότι, σε συνεργασία με την Επιτροπή, θα συνεχίσουν την προσπάθεια για τη δημιουργία και λειτουργία ενός νέου κεντρικού και επαγγελματικού συστήματος προμηθειών, που θα βαίνει πέραν της απλής συγκέντρωσης αιτημάτων, που εφαρμόζεται σήμερα. Για το λόγο αυτό υπάρχει η δέσμευση, επίσης, να καταρτιστεί ένα Σχέδιο Δράσης.

Περαιτέρω προτείνεται να επιβληθεί, με Νόμο, η υποχρέωση για περιοδική υποβολή δηλώσεων ακεραιότητας από τους διενεργούντες τους δημόσιους διαγωνισμούς, για την αποφυγή σύγκρουσης συμφερόντων, με αυστηρές ποινές σε περίπτωση εντοπισμού αναληθούς δήλωσης.

Η υποχρέωση αυτή θα μπορούσε να επεκταθεί σε όλο το δημόσιο τομέα και να αφορά σε δυνητική σύγκρουση συμφερόντων, συναφή με το αντικείμενο υπηρεσίας εκάστου.

Εξάλλου ιδιαίτερα χρήσιμο μπορεί να φανεί, σε κρίσιμες εστίες του δημόσιου τομέα, ένα σύστημα διαχείρισης / ελέγχου, για την πρόληψη και τον εντοπισμό φαινομένων διαφθοράς και μια έγκυρη πιστοποίηση, μια επιβεβαίωση δηλαδή από έναν τρίτο ανεξάρτητο φορέα ότι οι διεργασίες, τα συστήματα και τα πρόσωπα, συμμορφώνονται με τις απαιτήσεις συγκεκριμένων τυποποιητικών εγγράφων (προτύπων).

Για παράδειγμα, το άρθρο 325 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης απαιτεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τα Κράτη Μέλη να καταπολεμούν την απάτη ή οιαδήποτε άλλη παράνομη

δραστηριότητα, κατά των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης. Με τη διάταξη αυτή η πρόληψη και ο εντοπισμός των κρουσμάτων απάτης συνιστούν γενική υποχρέωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, στο πλαίσιο της άσκησης των καθηκόντων του προσωπικού της που αφορούν στη χρήση των πόρων. Τα Κράτη Μέλη είναι αρμόδια για τη δημιουργία συστημάτων διαχείρισης και ελέγχου που θα διασφαλίζουν τη συμμόρφωση των υλοποιούμενων προγραμμάτων προς το σύνολο των απαιτήσεων των συναφών κανονισμών.

Το κατάλληλο πρότυπο είναι το ISO 37001 - *Anti-bribery management systems* - του Διεθνούς Οργανισμού Τυποποίησης (ISO / International Organization of Standardization), που δημιουργήθηκε, ακριβώς, για να «χτυπήσει» τη δωροδοκία.

Έχει σχεδιαστεί για την εφαρμογή αποτελεσματικών μέτρων πρόληψης και αντιμετώπισης της δωροδοκίας και για την εμπέδωση μιας κουλτούρας ειλικρίνειας, διαφάνειας και ακεραιότητας.

Η πιστοποίηση κατά ISO 37001 θα είναι μια ανεκτίμητη ασπίδα προστασίας απέναντι στη διαφθορά και το οποιοδήποτε κόστος απαιτηθεί γι' αυτή, θα είναι μηδαμινό μπροστά στα πάσης φύσεως οφέλη που θα προσφέρει.

Επομένως, η πιστοποίηση κατά ISO 37001 μπορεί να αποτελέσει μια αξιόπιστη λύση για την αντιμετώπιση του προβλήματος της απάτης στις διαρθρωτικές δράσεις της Ε.Ε., αλλά και σε πολλές άλλες εστίες διαφθοράς του Ελληνικού Κράτους.

Περαιτέρω, διάφορες «λίστες» απασχολούν έντονα την κοινή γνώμη, λόγω της φοροδιαφυγής που τελέστηκε από κάποια εμπλεκόμενα πρόσωπα, περιώνυμα και μη, ενώ ένα άλλο ζήτημα, αυτό της προέλευσης των χρημάτων, πιθανώς σε κάποιες περιπτώσεις από παράνομες δραστηριότητες και ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, δείχνει να μην απασχολεί στον ίδιο βαθμό.

Το Διεθνές Κέντρο για την Ανάκτηση Περιουσιακών Στοιχείων (International Centre for Asset Recovery, ICAR) ιδρύθηκε το 2006 από το Ινστιτούτο της Βασιλείας για τη Διακυβέρνηση (Basel Institute on Governance), ως ανεξάρτητο μη-κερδοσκοπικό κέντρο. Ο Δείκτης Βασιλείας Anti Money Laundering (Basel AML Index Report) μετρά τον κίνδυνο του ξεπλύματος χρήματος και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας των χωρών, με βάση δημόσια διαθέσιμες πηγές.

Για το 2016, στις top10 risk χώρες, η Ελλάδα κατετάγη 3^η μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ και 2^η μεταξύ αυτών της Ε.Ε.

Οι φορολογικές αρχές δεν είναι μόνες τους στον αγώνα κατά της φοροδιαφυγής.

Αμέριτος συμπαραστάτης τους είναι η Δικαιοσύνη.

Για τον τρόπο «παράκαμψης» της καθυστέρησης στην απονομή της, σχετική είναι η υπ' αρ. 1/2011 Εγκύκλιος του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, με την οποία ζητείται να ορίζονται ιδιαίτερες δικάσιμοι στο Τριμελές Εφετείο Κακουρηγημάτων, για υποθέσεις φορολογικών κακουρηγημάτων κ.ο.κ.

Όμως, κάποιες φορές, η Ελληνική Δικαιοσύνη δεν έχει την αντίστοιχη συμπάρασταση από την εκτελεστική και τη νομοθετική εξουσία.

Με την παράγραφο 10 του άρθρου 10 του Ν. 4337/2015, καταργήθηκε ο προληπτικός έλεγχος του Ελεγκτικού Συνεδρίου *(το οποίο, ειρήσθω εν παρόδω, θα μπορούσε να ελέγχει και τη χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων και των προεκλογικών εκστρατειών)*, στις δαπάνες του κράτους από την 1.1.2017 και στις δαπάνες των ΟΤΑ και των λοιπών νομικών προσώπων από την 1.1.2019.

Η Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου, κατά τη Γενική της Συνεδρίαση της 14^{ης} Οκτωβρίου 2015, εξέδωσε το παρακάτω πρακτικό:

«Κατά μείζονα λόγο, η προτεινόμενη κατάργηση του προληπτικού ελέγχου των δαπανών, τον οποίο διενεργεί το Δικαστήριο κατά το άρθρο 98 παρ. 1 εδάφ. α', αντιβαίνει στις ρητές διατάξεις του Συντάγματος και δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής από το Ελεγκτικό Συνέδριο».

Επίσης, την ίδια ημέρα εξέδωσε Ψήφισμα η Ένωση Δικαστικών Λειτουργιών του Ελεγκτικού Συνεδρίου, στο οποίο επισημαίνεται ότι, η κατάργηση του προληπτικού ελέγχου *«θέτει σε διακινδύνευση το στόχο της πάταξης της διαφθοράς και της αποτροπής διασπάθισης του δημόσιου χρήματος, η εκ των υστέρων ανάκτηση του οποίου έχει αποδειχθεί εξαιρετικά δυσχερής. Επίσης, η κατάργηση του προληπτικού ελέγχου ακυρώνει την αποτρεπτική λειτουργία του ελεγκτικού μηχανισμού στη διενέργεια παράνομων δαπανών και εκθέτει τους υπόλογους και τους διατάκτες σε κίνδυνο καταλογισμού».*

Το πολυαναμενόμενο ηλεκτρονικό περιουσιολόγιο θα μπορούσε να δώσει λύσεις, σε σημαντικό βαθμό, στα προβλήματα της φοροδιαφυγής και, η ορθή εφαρμογή του, να καταστήσει άνευ αντικειμένου το «πόθεν έσχες» και τα πάσης φύσεως τεκμήρια φορολογίας.

Η δημιουργία του περιουσιολογίου έχει προβλεφθεί με το άρθρο 83 Ν.3842/2010.

Σήμερα, έξι χρόνια μετά, δεν έχει ακόμη εφαρμοστεί και μάλιστα, μετά την έκδοση της υπ' αριθμόν 6/22.7.2016 γνωμοδότησης της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, η εφαρμογή του πηγαίνει ακόμη πιο πίσω, ενώ το έργο «Υπηρεσίες για την ηλεκτρονική επεξεργασία και υποβολή των δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης – πόθεν έσχες» αντιμετωπίζει πλήθος προβλημάτων, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων έχει να κάνει με την αδυναμία συσχετισμού και διασύνδεσης της εφαρμογής με άλλες βάσεις δεδομένων, όπως το Ε9 του TAXIS.

Επίσης, έτοιμη φέρεται ότι είναι εδώ και καιρό τροπολογία που θα προβλέπει: α) τη διασύνδεση των τερματικών μηχανών και των λοιπών ηλεκτρονικών φορολογικών μηχανισμών των επιχειρήσεων με τις πληροφοριακές υποδομές της Γενικής Γραμματείας Πληροφοριακών Συστημάτων (Γ.Γ.Π.Σ.) του Υπουργείου Οικονομικών, καθώς επίσης και β) την υποχρέωση των επιτηδευματιών που δεν έχουν ταμειακές μηχανές ή άλλους φορολογικούς μηχανισμούς να διαβιβάζουν ηλεκτρονικά στην Γ.Γ.Π.Σ. τα δεδομένα των εκδιδόμενων φορολογικών στοιχείων.

Ωστόσο, καμία πρόοδος δεν έχει γίνει ακόμη προς αυτή την κατεύθυνση.

Παράλληλα, εξαγγέλλεται Πρόγραμμα Οικειοθελούς Γνωστοποίησης Περιουσιακών Στοιχείων το οποίο θα δίνει, κατά τις εξαγγελίες, μια «τελευταία ευκαιρία» στους μη συνεπείς φορολογούμενους, αφήνοντας με το «παράπονο», για άλλη μια φορά, τους συνεπείς. Σε κάθε όμως περίπτωση, πριν την υλοποίηση του Προγράμματος, θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν ότι αντίστοιχα μέτρα, που ελήφθησαν κατά το παρελθόν με τους Ν. 3529/2004, 3336/2005, 3529/2010, 3943/2011, δεν απέδωσαν.

Κεντρικό ρόλο στην κρίση και στον τρόπο αντιμετώπισής της παίζουν οι συστημικές Τράπεζες. Η Κυβέρνηση κατέβαλε πρόσφατα κάποιες προσπάθειες για τη «διάσωση» των διοικήσεων τους, ενόψει της εκ του Νόμου αναγκαίας επικείμενης αντικατάστασής τους, ενώ είναι γνωστό ότι ένα από τα προβλήματα που απασχολούν, εδώ και καιρό, την Επιτροπή Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής (τα επισφαλή δάνεια των πολιτικών κομμάτων και των Μ.Μ.Ε.), οφείλεται εν μέρει και στο γεγονός ότι η εκάστοτε Κυβέρνηση, μέχρι και σήμερα, διόριζε «δικές» της διοικήσεις όπου μπορούσε, άμεσα ή έμμεσα.

Τώρα πλέον, η Οδηγία για την κεφαλαιακή επάρκεια (Capital Requirements Directive – CRDIV), προβλέπει ένα minimum κριτηρίων για την «αξιολόγηση

της ικανότητας και της καταλληλότητας», τα οποία πρέπει να πληρούν τα μέλη των διοικητικών συμβουλίων των Τραπεζών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, προκειμένου να κρίνονται κατάλληλα για την άσκηση των καθηκόντων που αφορούν στη θέση τους.

Στην από Ιουλίου 2016 τριμηνιαία έκθεση (4^{ος} – 6^{ος} 2016) του Γραφείου Προϋπολογισμού του Κράτους στη Βουλή των Ελλήνων, εντοπίζονται τα αίτια της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα και προτείνονται συγκεκριμένες δράσεις:

Η πολυνομία / πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος: Σε σχέση με τα νομικά πρόσωπα και τους πολυεθνικούς ομίλους επιχειρήσεων, προτείνεται αναθεώρηση και απλοποίηση των φορολογικών νομοθετημάτων συνολικά, ωστόσο παρατηρείται ότι οι συνεχείς αλλαγές της φορολογικής νομοθεσίας καταδεικνύουν μία αντίθετη τάση. Ως προς τα φυσικά πρόσωπα - αυτοαπασχολούμενους με υψηλά εισοδήματα , προτείνεται πλήρης υιοθέτηση διεθνών δράσεων (BEPS, EU ATA, CRS). Όπως προεκτέθηκε, το CRS έχει προσφάτως υιοθετηθεί με το Νόμο 4378/2016. Κρίσιμη είναι η αξιοποίηση / ορθή εφαρμογή των δράσεων αυτών σε επίπεδο Φορολογικής Διοίκησης και η αξιοποίηση δυνατοτήτων πολυμερών ελέγχων FISCALIS, οι οποίοι πραγματοποιούνται, ωστόσο θα μπορούσαν να ενταθούν.

Η ανασφάλεια δικαίου: Άπτεται όλων των πεδίων φοροδιαφυγής, προτείνεται η οργάνωση της Φορολογικής Διοίκησης. Με το Ν. 4389/2016 συστάθηκε η Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων και αναμένεται να αποδειχθεί στην πράξη ο ανεξάρτητος / αυτόνομος χαρακτήρας της. Προτείνεται αποτελεσματική επίλυση των φορολογικών διαφορών. Παρατηρείται ότι έχει επιταχυνθεί η απονομή της διοικητικής δικαιοσύνης, ωστόσο απαραίτητη είναι η ενδυνάμωση του θεσμού της Διεύθυνσης Επίλυσης Διαφορών, τόσο στην ποσότητα των υποθέσεων που τελικώς εξετάζεται, όσο και στην έκβαση των υποθέσεων, καθώς και η ενδεχόμενη επαναφορά του θεσμού της «φορολογικής διαιτησίας». Προτείνεται

κατάλληλη εκπαίδευση / κατάρτιση υπαλλήλων της Φορολογικής Διοίκησης, με έμφαση σε θέματα που απαιτούν εξειδικευμένες γνώσεις (π.χ. transfer pricing). Η ίδρυση Σχολής Επιμόρφωσης αποτελεί επιχειρησιακό στόχο της ΓΓΔΕ.

Η μη ύπαρξη σταθερής πολιτικής βούλησης για πάταξη της φοροδιαφυγής: Άπτεται όλων των πεδίων φοροδιαφυγής. Προτείνεται εντατικοποίηση ελέγχων με στόχευση σε κατηγορίες φορολογουμένων «υψηλού κινδύνου» (risk analysis) και ενίσχυση της Μονάδας Μεγάλων Οφειλετών. Παρατηρούνται σημεία προόδου ως προς την εντατικοποίηση των ελέγχων, βάσει μεθόδων ανάλυσης κινδύνων και διασταύρωσης πληροφοριών από άλλες πηγές. Προτείνεται πλήρης υιοθέτηση διεθνών δράσεων (BEPS, EU ATA, CRS), κρίσιμη ωστόσο είναι η αξιοποίηση / ορθή εφαρμογή των δράσεων αυτών σε επίπεδο Φορολογικής Διοίκησης, η αύξηση των αποδοχών των υπαλλήλων της φορολογικής διοίκησης, η σύνδεση αμοιβής και παραγωγικότητας. Με βάση το Ν. 4389/2016 για την Σύσταση Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων, προβλέπεται ο καθορισμός ειδικού μισθολογικού καθεστώτος του προσωπικού της Αρχής καθώς και ειδικότερου συστήματος επιπλέον ανταμοιβής (bonus) του εν λόγω προσωπικού, στο πλαίσιο της αξιολόγησής του, εφόσον ο βαθμός επίτευξης των τεθέντων στόχων της αρχής υπερβαίνει το 100%.

Η έλλειψη τεχνολογικής υποδομής της Φορολογικής Διοίκησης: Άπτεται όλων των πεδίων φοροδιαφυγής, με ιδιαίτερη έμφαση στους αυτοαπασχολούμενους και στο λαθρεμπόριο. Προτείνεται δημιουργία ηλεκτρονικής Φορολογικής Διοίκησης (ψηφιοποίηση). Αυτό, αποτελεί επιχειρησιακό στόχο της Γ.Γ. Δημοσίων Εσόδων. Με το Ν. 4410/2016 καθιερώθηκε Ενιαίο Κεντρικό Μητρώο Εφοδιαστικής Αλυσίδας καπνού και βιομηχανοποιημένων προϊόντων καθώς και διαλειτουργικό σύστημα εντοπισμού και παρακολούθησης καπνού (ιχνηλασιμότητα). Επίσης,

προβλέπεται η σύσταση Συντονιστικού Επιχειρησιακού Κέντρου στη Γ.Γ. Δημοσίων Εσόδων για την αντιμετώπιση του λαθρεμπορίου σε προϊόντα που υπόκεινται σε ΕΦΚ.

Η μη παροχή κινήτρων για τη χρήση πλαστικού χρήματος (επιστροφή / έκπτωση φόρου, λοταρία): Όπως προαναφέρθηκε, δεν έχει ληφθεί κανένα μέτρο προς την κατεύθυνση αυτή. Προτείνεται θέσπιση υποχρεωτικής χρήσης ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής. Πέραν της υποχρεωτικής εξόφλησης συναλλαγών άνω των 500 ευρώ προκειμένου να είναι επιτρεπτή η έκπτωση της δαπάνης (Ν. 4172/2013) για επιχειρήσεις, δεν υπάρχει άλλη υποχρέωση για χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής. Προτείνεται αυτόματη απόδοση ΦΠΑ. Παρόλο που έχει νομοθετηθεί, δεν έχει εφαρμοστεί.

Η γραφειοκρατία / έλλειψη οργάνωσης: Άπτεται όλων των πεδίων φοροδιαφυγής. Προτείνεται αναθεώρηση και απλοποίηση φορολογικών νομοθετημάτων συνολικά. Προτείνονται κίνητρα στους αυτοαπασχολούμενους για τη δημιουργία μεγαλύτερων οικονομικών μονάδων. Δεν έχει ληφθεί κανένα μέτρο προς την κατεύθυνση αυτή.

Η πεποίθηση των πολιτών για την ανεπάρκεια κοινωνικού / ανταποδοτικού κράτους: Άπτεται όλων των πεδίων φοροδιαφυγής, με ιδιαίτερη έμφαση στους αυτοαπασχολούμενους και στο λαθρεμπόριο. Προτείνεται εμπέδωση μιας φορολογικής συνείδησης, μέσω μιας εκστρατείας ενημέρωσης για την ανταποδοτικότητα των φόρων, την αναγκαιότητα χρήσης πλαστικού χρήματος και τις αρνητικές οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες από το λαθρεμπόριο. Αντίστοιχο στρατηγικό στόχο δεσμεύεται να αναλάβει η Γ.Γ. Δημοσίων Εσόδων στο επιχειρησιακό σχέδιο του 2016 που εξέδωσε, στοχεύοντας στη διαμόρφωση φορολογικής συνείδησης, ξεκινώντας από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και συνεχίζοντας με εκστρατείες ενίσχυσης της φορολογικής συνείδησης και επιβράβευση των συνεπών φορολογουμένων με παροχή κινήτρων.

Οι αξίες μεταβίβασης ακινήτων: Προτείνεται εξίσωση αντικειμενικών – εμπορικών αξιών, με ηλεκτρονική ενημέρωση μιας βάσης δεδομένων του Υπουργείου Οικονομικών κατά την μεταβίβαση, που θα αναφέρει τα στοιχεία της μεταβίβασης (π.χ. αξία, τίμημα, τρόπο εξόφλησης) για την διενέργεια ελέγχων σε πραγματικό χρόνο. Σύγκριση / διασταύρωση τιμήματος μεταβίβασης με στοιχεία φορολογικών δηλώσεων (Ε1, Ε9) προηγούμενων ετών.

Τα πλαστά – εικονικά φορολογικά στοιχεία, η μη απόδοση ΦΠΑ, αυτοαπασχολούμενοι / μικρές επιχειρήσεις / λιανεμπόριο. Προτείνονται: χρήση ηλεκτρονικού τιμολογίου, σύνδεση ταμειακών μηχανών με το Υπουργείο Οικονομικών, πληρωμή και αυτόματη απόδοση ΦΠΑ μέσω τραπεζικών μέσων, απαγόρευση χρήσης μετρητών πέραν συγκεκριμένου ύψους ποσού / απαγόρευση χρήσης μετρητών ανεξαρτήτως ύψους ποσού σε συγκεκριμένους κλάδους δραστηριότητας (π.χ. στον κατασκευαστικό κλάδο), υποχρεωτική αποδοχή χρεωστικών / πιστωτικών καρτών, κίνητρα για τη χρήση χρεωστικών / πιστωτικών καρτών, μείωση συντελεστών φορολογίας, έκπτωση δαπανών (μισθοδοσίας, ασφαλιστικών εισφορών κτλ.) μόνο με την καταβολή μέσω τραπεζικών μέσων, με σκοπό και τον εντοπισμό ανύπαρκτων δαπανών, εντατικοποίηση ελέγχων και διενέργεια ελέγχων σε πραγματικό χρόνο, επιβολή αυστηρών προστίμων / ποινών τόσο για τον αυτοαπασχολούμενο / μικρή επιχείρηση, όσο και για τον συναλλασσόμενο, ενίσχυση και ουσιαστική αξιοποίηση διακρατικών συνεργασιών (π.χ. CRS για ανταλλαγή πληροφοριών).

Η διεθνής φοροδιαφυγή, διασυνοριακές συναλλαγές (offshore εταιρείες, ενδοκοινοτικές συναλλαγές στο πεδίο του ΦΠΑ): Προτείνεται ενίσχυση και ουσιαστική αξιοποίηση διακρατικών δράσεων και διακρατικών συνεργασιών (π.χ. BEPS, EU ATA, CRS), με σκοπό την μείωση του φαινομένου της φοροδιαφυγής/ φοροαποφυγής μέσω ενδοομικών συναλλαγών,

διακρατικών «τεχνητών διευθετήσεων», εξωχώριων εταιρειών κ.ά. Μείωση συντελεστών φορολογίας. Σύνδεση ταμειακών μηχανών με το Υπουργείο Οικονομικών. Πληρωμή και αυτόματη απόδοση ΦΠΑ με τραπεζικά μέσα. Απαγόρευση χρήσης μετρητών πέραν συγκεκριμένου ύψους ποσού / απαγόρευση χρήσης μετρητών ανεξαρτήτως ύψους ποσού σε συγκεκριμένους κλάδους δραστηριότητας (π.χ. στον κατασκευαστικό κλάδο). Υποχρεωτική αποδοχή χρεωστικών / πιστωτικών καρτών. Κίνητρα για τη χρήση χρεωστικών / πιστωτικών καρτών. Έκπτωση δαπανών (μισθοδοσίας, ασφαλιστικών εισφορών κτλ.) μόνο με την καταβολή με τραπεζικά μέσα, με σκοπό και τον εντοπισμό ανύπαρκτων δαπανών. Εντατικοποίηση ελέγχων και διενέργεια ελέγχων σε πραγματικό χρόνο. Διασταύρωση στοιχείων συναλλαγών σε πραγματικό χρόνο (με ιδιαίτερη έμφαση στον εντοπισμό ψευδών ενδοκοινοτικών συναλλαγών, απάτης «Καρουζέλ» και συναλλαγών με επιχειρήσεις «Φοίνικας»). Κατάλληλη εκπαίδευση / κατάρτιση υπαλλήλων φορολογικής διοίκησης σε εξειδικευμένα θέματα (π.χ. ενδοομιλικές συναλλαγές).

Το λαθρεμπόριο: Προτείνεται μείωση συντελεστών φορολογίας στην κατανάλωση. Εντατικοποίηση φορολογικών και τελωνειακών ελέγχων (μέσω χρήσης ειδικού εξοπλισμού για τον εντοπισμό παράνομα διακινούμενων φορτίων προϊόντων – αλκοολούχων ποτών, μέσω χρήσης ψηφιακής τεχνολογίας για τη σήμανση και ιχνηλασιμότητα προϊόντων καπνού, μέσω της υποχρεωτικής και πλήρους λειτουργίας συστημάτων εισροών-εκροών στην αλυσίδα διακίνησης καυσίμων). Κατάλληλη εκπαίδευση / κατάρτιση υπαλλήλων φορολογικής διοίκησης σε εξειδικευμένα θέματα λαθρεμπορίου.

Η παραοικονομία: Προτείνεται απαγόρευση χρήσης μετρητών πέραν συγκεκριμένου ύψους ποσού / ανεξαρτήτως ποσού σε συγκεκριμένους κλάδους δραστηριότητας (π.χ. εκπαίδευση). Κίνητρα για τη χρήση

χρεωστικών / πιστωτικών καρτών. Εντατικοποίηση ελέγχων και διενέργεια ελέγχων σε πραγματικό χρόνο.

Προτείνεται, συνοπτικά, επί όλων των πεδίων φοροδιαφυγής (οριζόντια μέτρα καταπολέμησης φοροδιαφυγής):

Αναθεώρηση και απλοποίηση φορολογικών νομοθετημάτων συνολικά. Μείωση φορολογικών συντελεστών. Εξασφάλιση και προστασία της πραγματικής ανεξάρτητης δράσης της Γ.Γ. (ήδη Αρχής) Δημοσίων Εσόδων. Οργάνωση Φορολογικής Διοίκησης / Δημιουργία ηλεκτρονικής Φορολογικής Διοίκησης (ψηφιοποίηση). Αποτελεσματική επίλυση φορολογικών διαφορών. Εντατικοποίηση φορολογικών ελέγχων, διενέργεια στοχευμένων ελέγχων σε πραγματικό χρόνο. Αύξηση αποδοχών υπαλλήλων φορολογικής διοίκησης / σύνδεση αμοιβής και παραγωγικότητας. Κίνητρα για τη δημιουργία μεγαλύτερων οικονομικών μονάδων. Δημιουργία φορολογικής συνείδησης και παιδείας.

Και, βεβαίως, πρέπει να υπάρχει ένα όριο.

Να μην παρεμποδίζονται οι νόμιμες επιχειρηματικές δράσεις με ασφυκτικούς και πολλαπλούς – επικαλυπτόμενους ελέγχους.

4.3.

Βουλευτές – Νομοθετική λειτουργία.

Είναι γνωστό, παγκοσμίως, ότι υπάρχουν πρακτικές και διαδικασίες διαφθοράς που, περιέργως, επιτρέπονται ή προστατεύονται από ένα νομικό πλαίσιο.

Αναμφίβολα, αυτού του τύπου η διαφθορά (legal corruption) είναι προϊόν κοινωνικών και δικαιοπολιτικών συνθηκών που περιφρονούν τη Δημοκρατία.

Είναι, δυστυχώς, γνωστό ότι η Ελληνική Βουλή παραβιάζει συχνά τις στοιχειώδεις αρχές Καλής Νομοθέτησης.

Δεν είναι λίγες οι φορές που γίνεται καταχρηστική ερμηνεία του Κανονισμού της Βουλής, ακόμα και του Συντάγματος.

Σπανίως γίνεται ουσιαστική διαβούλευση και επεξεργασία των νομοσχεδίων από τους Βουλευτές στις Κοινοβουλευτικές Επιτροπές, λόγω μιας κατ' επίφαση «κατεπείγουσας διαδικασίας», που εφαρμόζεται συχνά. Ψηφίζονται Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου χωρίς τη συνδρομή των προϋποθέσεων του άρθρου 44 του Συντάγματος. Ψηφίζονται εκπρόθεσμες, άσχετες με το νομοσχέδιο τροπολογίες, ενώ δεν είναι λίγες οι φορές που γίνεται αιφνιδιαστική αλλαγή ολόκληρων άρθρων νομοσχεδίων, λίγο πριν την ψήφισή τους, με το πρόσχημα ότι υφίστανται «νομοτεχνικές βελτιώσεις». Παρέχονται ευρείες και αόριστες νομοθετικές εξουσιοδοτήσεις, που πολλές φορές μένουν ανεκτέλεστες, εις το διηνεκές.

Αυτά είναι μείζονα ζητήματα Δημοκρατίας, που δεν περνούν απαρατήρητα.

Σε ικανοποίηση σύστασης που είχε απευθύνει προς την Ελλάδα ο ΟΟΣΑ, ψηφίστηκε και τύποις ισχύει ο Ν. 4048/2012 («Ρυθμιστική Διακυβέρνηση: Αρχές, Διαδικασίες και Μέσα Καλής Νομοθέτησης»).

Σ' αυτόν προβλέπεται η σύσταση και λειτουργία Γραφείου Καλής Νομοθέτησης, στη Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης, για τον κεντρικό συντονισμό του νομοθετικού έργου, καθώς και η σύσταση και λειτουργία Γραφείων Νομοθετικής Πρωτοβουλίας στα Υπουργεία, προκειμένου οι Υπουργοί, στην αρχή της τακτικής συνόδου της Βουλής και στο πλαίσιο του νομοθετικού προγραμματισμού του Υπουργείου τους, να ενημερώνουν το Γραφείο Καλής Νομοθέτησης σχετικά με τον αριθμό και το αντικείμενο των νομοσχεδίων που προτίθενται να εισαγάγουν για ψήφιση στη Βουλή.

Προβλέπεται ότι το αντικείμενο κάθε νομοσχεδίου πρέπει να ρυθμίζεται κατά τρόπο πλήρη, ώστε να αποφεύγονται οι νομοθετικές εξουσιοδοτήσεις, που θα πρέπει να χορηγούνται μόνον όταν είναι ειδικές και ορισμένες, κατά το Σύνταγμα. Προβλέπεται ότι η διαβούλευση με τους πολίτες πρέπει να προηγείται της κατάθεσης μιας ρύθμισης στη Βουλή, επίσης ότι πρέπει να γίνεται ανάλυση συνεπειών μιας ρύθμισης, να συντάσσεται αιτιολογική έκθεση και να αξιολογούνται τα αποτελέσματα εφαρμογής. Η κάθε ρύθμιση θα πρέπει να στοχεύει στην απλούστευση των διαδικασιών, για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, στον περιορισμό της πολυνομίας, στην κωδικοποίηση «διάσπαρτων» διατάξεων και στην ενσωμάτωση του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ο Νόμος 4048/2012 πρέπει να εφαρμοστεί.

Δεν νοείται, στα πλαίσια μιας δημοκρατικής κοινωνίας, να παραμένει σε τυπική ισχύ και να μην εφαρμόζεται.

Εξάλλου, εκκρεμεί σύσταση της GRECO, που πρέπει να υλοποιηθεί μέχρι την 31.12.2016, με το εξής περιεχόμενο:

«Να διασφαλιστεί ότι τα νομοσχέδια, συμπεριλαμβανομένων αυτών που επιφέρουν τροποποιήσεις, υπόκεινται σε επεξεργασία με επαρκές επίπεδο διαφάνειας και διαβουλεύσεων, συμπεριλαμβανομένων των ενδεδειγμένων προθεσμιών που τους επιτρέπουν να είναι αποτελεσματικές».

Στην έκθεσή της η GRECO επισημαίνει ότι η Ελλάδα βρίσκεται σε ένα πρώιμο στάδιο διαμόρφωσης πολιτικών για την ακεραιότητα των Βουλευτών και απευθύνει 11 συστάσεις για δράσεις, σε τομείς όπως η προαναφερθείσα, για τη διαφάνεια στο νομοθετήν, η βουλευτική ασυλία, το πόθεν έσχες, η αποδοχή δώρων και ωφελημάτων, η σύγκρουση συμφερόντων, η κατάχρηση πληροφοριών, οι επαφές με τρίτους και παρασκηναικούς πολιτικούς

μεσάζοντες (lobbyists) και η ευαισθητοποίηση, εκπαίδευση και κατάρτιση των Βουλευτών για ζητήματα σχετικά με την ακεραιότητα.

Όλες αυτές τις συστάσεις θα πρέπει να ικανοποιήσει η χώρα μέχρι την 31.12.2016, «στο ακέραιο και εγκαίρως», όπως προβλέπεται στο τρίτο μνημόνιο συνεννόησης [N. 4336/2015 («Συνταξιοδοτικές διατάξεις – Κύρωση του Σχεδίου Σύμβασης Οικονομικής Ενίσχυσης από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και ρυθμίσεις για την υλοποίηση της Συμφωνίας Χρηματοδότησης»)].

4.4.

Δικαιοσύνη.

Στην Ελλάδα είναι διάχυτη η εντύπωση της «ατιμωρησίας» και αυτό οφείλεται, κυρίως, στην καθυστέρηση απονομής της δικαιοσύνης. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), με τρεις πιλοτικές αποφάσεις του (arrêts pilotes), έκρινε ότι οι μεγάλες καθυστερήσεις στην απονομή της δικαιοσύνης αποκαλύπτουν την ύπαρξη προβλήματος συστημικού χαρακτήρα, το οποίο, σε ακραίες περιπτώσεις, μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά εμπόδιο στην πρόσβαση σε δικαστήριο, καθώς επίσης ότι ισοδυναμεί με αρνησιδικία (απόφ. Μιχελιουδάκης παρ.72, απόφ. Γλύκαντζη παρ.75).

Για την καταπολέμηση της διαφθοράς, είναι απαραίτητη η γρήγορη απονομή της δικαιοσύνης.

Το έργο «Ηλεκτρονική Δικαιοσύνη», που υλοποιείται, είναι μεγάλης εμβέλειας. Τα Ολοκληρωμένα Συστήματα Διαχείρισης Δικαστικών Υποθέσεων Πολιτικής και Ποινικής Διαδικασίας, αλλά και Διοικητικής Δικαιοσύνης, το Ολοκληρωμένο Σύστημα Πρακτικών Δικαστηρίων, είναι δράσεις προς τη σωστή κατεύθυνση.

Όμως, οι αποσπασματικές δράσεις δεν θα βοηθήσουν στο βαθμό που απαιτείται. Το πρόβλημα πρέπει να αντιμετωπιστεί ριζικά.

Απαιτείται - και εδώ - μια ολιστική αντιμετώπιση, στη βάση μιας εξειδικευμένης μελέτης που πρέπει να γίνει και ενός ουσιαστικού διαλόγου, μεταξύ των κοινωνικών εταίρων – συλλειτουργών της Δικαιοσύνης, που θα αναδείξουν τα αίτια του προβλήματος, προκειμένου αυτά να εξαλειφθούν.

Παράλληλα, πρέπει να παραμένει αλώβητη η ανεξαρτησία της Δικαιοσύνης.

Πρώτα απ' όλα, με πλήρως αιτιολογημένη επιλογή ανώτατων δικαστών.

Μια σημαντική πρόταση, όχι ιδιαιτέρως θεαματικών μεταβολών και «αναταράξεων», είναι αυτή του επίτιμου Προέδρου του Αρείου Πάγου κ. Αθανάσιου Κουτρομάνου, την οποία ανέπτυξε τον Μάρτιο του 2016 στην Εταιρία Δικαστικών Μελετών:

«Νομίζω, ότι θα αποτελούσε πρόοδο: (α) Η πρόβλεψη ότι το Υπουργικό Συμβούλιο, όταν επιλαμβάνεται του θέματος, πρέπει να τηρεί πρακτικά, τα οποία στην συνέχεια να δίδονται στην δημοσιότητα. (β) Η πρόβλεψη ότι, κατά την κοινοβουλευτική προδικασία, εφαρμόζονται οι βασικές αρχές που ισχύουν για κάθε συλλογικό όργανο, και ιδίως: ότι ορίζεται βουλευτής-εισηγητής, ο οποίος μελετά τον υπηρεσιακό φάκελο εκάστου των κρινομένων, προσθέτει δε σ' αυτόν και οποιαδήποτε άλλα στοιχεία σχετικά με τον υπηρεσιακό βίο εκάστου, είτε θετικά, είτε αρνητικά, που πάντως τίθενται υπόψιν του κρινομένου, ώστε να μπορεί να εκφρασθεί. Έτσι, τηρούνται οι προεκτεθεισες θεμελιώδεις δικαιοκές αρχές, μειώνονται οι πιθανότητες λαθών, μειώνονται οι δυνατότητες αυθαιρεσιών, μειώνεται ο κύκλος εργασιών των κατ' επάγγελμα συκοφαντών και ενισχύεται η προοπτική: να κρίνεται επιτέλους στον χώρο της δικαιοσύνης έκαστος κατά τα έργα αυτού και μόνον κατά τα έργα αυτού».

Η δημόσια λογοδοσία των δικαστικών λειτουργιών, κατά την άσκηση του λειτουργήματός τους, γίνεται με την αιτιολογία των αποφάσεών τους, που ελέγχεται μέχρι εξαντλήσεως των βαθμών δικαιοδοσίας.

Επιπροσθέτως, η Επιθεώρηση των τακτικών δικαστών, που ενεργείται κατά το άρθρο 87 παρ. 3 του Συντάγματος, μπορεί να προσφέρει πολλά, όταν είναι στοχευμένη και, κυρίως, όταν γίνεται με αξιολογική ανάλυση ουσιαστικών και προσωποποιημένων στατιστικών στοιχείων.

Ενδεικτικά, θα μπορούσε να αξιολογείται ο χρόνος που χρειάζεται ένας δικαστής, κατά μέσο όρο, για τη δημοσίευση αποφάσεων σε μονομελή σύνθεση, στις δε πολυμελείς συνθέσεις, ο χρόνος που απαιτείται, κατά μέσο όρο, για την κατάρτιση των εισηγήσεων ενός εισηγητή δικαστή και ο χρόνος, κατά μέσο όρο, για τη σύγκληση και τη διενέργεια των διασκέψεων και τη δημοσίευση των αποφάσεων, μετά από αυτές, από τον πρόεδρο της σύνθεσης.

Θα μπορούσε επίσης να αξιολογείται το ποσοστό ευδοκίμησης των ένδικων μέσων και βοηθημάτων που ασκήθηκαν κατά των αποφάσεων/απόψεων ενός δικαστή (και σε πολυμελή σύνθεση), ιδίως δε αναιρέσεων για έλλειψη αιτιολογίας και εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή του Νόμου. Για δε τους ανακριτές, σημαντικό θα ήταν να ερευνάται ποιο είναι το ποσοστό των προσωρινώς κρατηθέντων που τελικώς απηλλάγησαν – δηλαδή φυλακίστηκαν αδικώς - και για τους εισαγγελείς, το ποσοστό των συνταχθέντων από αυτούς κατηγορητηρίων και κλητήριων θεσπισμάτων που ευδοκίμησαν στο ακροατήριο.

Είναι αναγκαία η τήρηση αξιόπιστων στατιστικών στοιχείων.

Θα φανούν χρήσιμα, τόσο για την κρίση και την προαγωγή εκάστου δικαστικού λειτουργού, όσο και για την παρακολούθηση – στατιστικώς

φυσικά, από την ηγεσία της Δικαιοσύνης – του παραγόμενου έργου κάθε Δικαστικής Μονάδας συνολικά, με τη σύγχρονη τεχνολογία.

Ως γνωστόν, η αναβολή της συζήτησης των υποθέσεων είναι μια συνήθης πρακτική για την παρέλκυση των δικών, «ει δυνατόν» μέχρι του σημείου της παραγραφής των ένδικων δικαιωμάτων ή αδικημάτων. Οι διαστάσεις που έχει πάρει στην καθημερινή, κυρίως ποινική, πρακτική το «φαινόμενο των αναβολών», όχι μόνο δεν περιποιεί τιμή συνολικά στο νομικό μας σύστημα, αλλά τείνει *«να θέσει σε δοκιμασία ακόμα και τη σοβαρότητα της ίδιας της δικαστικής λειτουργίας στα μάτια του κοινού»* (οράτε την αιτιολογική έκθεση του Ν. 4312/2014). Το ζήτημα είχε αντιμετωπιστεί αθόρυβα και αρκετά λειτουργικά, με το άρθρο 12 του Ν. 4312/2014, που όμως καταργήθηκε πρόσφατα.

Πάντως το πρόβλημα παραμένει.

Ένα άλλο ζήτημα, που αφορά στην ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, είναι η σύγκρουση συμφερόντων, τα «συγκοινωνούντα δοχεία».

Η προσδοκία κάποιων δικαστικών λειτουργών, ευτυχώς ελάχιστων, για μελλοντική αξιοποίησή τους από την πολιτική εξουσία μετά την αποχώρησή τους από την ενεργό δράση, συνιστά έναν δυνητικό παράγοντα επηρεασμού τους. Επομένως, ίσως θα ήταν σκόπιμο να καθιερωθούν ορισμένα εμπόδια για την κατάληψη πολιτικών θέσεων από συνταξιούχους δικαστές και εισαγγελείς, για κάποιο χρονικό διάστημα μετά τη λήξη της θητείας τους.

Αντίστροφα, θα μπορούσε να καταργηθεί η προβλεπόμενη, στο άρθρο 91 του Συντάγματος, αρμοδιότητα του Υπουργού Δικαιοσύνης για την άσκηση πειθαρχικής αγωγής κατά των δικαστικών λειτουργών, από το βαθμό του αρεοπαγίτη ή αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου και πάνω, ή στους αντίστοιχους με αυτόν.

Έχει γίνει παραπάνω αναφορά στους εισαγγελείς ειδικών καθηκόντων, οικονομικού εγκλήματος και διαφθοράς.

Ίσως θα ήταν σκόπιμο, για τη διαφύλαξη της ενότητας της Εισαγγελικής Αρχής που προβλέπεται στο άρθρο 24 παρ. 2 του Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων (Ν. 1756/1988, «η εισαγγελία *«δρα ενιαία και αδιάκριτα ...»*»), να καταργηθούν όλοι οι θεσμοί των εισαγγελέων ειδικών καθηκόντων και να ασκούνται οι ίδιες ειδικές αρμοδιότητες, μέσα στους κόλπους της ενιαίας Εισαγγελικής Αρχής.

Περαιτέρω η Κυβέρνηση έχει δεσμευτεί, με το Ν. 4336/2015 (τρίτο μνημόνιο), να προβεί σε «στεγανοποίηση» -*από πολιτικές παρεμβάσεις σε συγκεκριμένες υποθέσεις*- της διεξαγωγής ερευνών σε αδικήματα οικονομικού εγκλήματος και διαφθοράς, μέσω αφαίρεσης αρμοδιοτήτων από πολιτικά πρόσωπα και ανάθεσής τους σε ένα συντονιστικό σώμα στο οποίο θα προεδρεύουν εισαγγελείς οικονομικού εγκλήματος και εγκλημάτων διαφθοράς.

Πρέπει, επομένως, να συσταθεί άμεσα μια Εθνική Συντονιστική Επιτροπή Δίωξης Διαφθοράς και Οικονομικού Εγκλήματος, προκειμένου να απαλειφθεί και η παραμικρή ασάφεια ή υπόνοια ότι ένα πολιτικό πρόσωπο μπορεί να συντονίζει τη δίωξη των οικονομικών αδικημάτων και των αδικημάτων διαφθοράς.

Τέλος, η GRECO στην προαναφερθείσα έκθεσή της και σε ό, τι αφορά στους δικαστές και εισαγγελείς, υποβάλλει συγκεκριμένες συστάσεις: θίγει το θέμα της επιλογής τους στις ανώτερες θέσεις, επισημαίνοντας ότι πρέπει να συμμετέχουν και οι ίδιοι στη διαδικασία επιλογής, θίγει το θέμα της αμφιλεγόμενης δυνατότητας άσκησης πειθαρχικής αγωγής από τον Υπουργό Δικαιοσύνης, το μείζον θέμα της καθυστέρησης στην απονομή της δικαιοσύνης, συστήνοντας να παρέχεται η δυνατότητα στο κοινό να υποβάλει παράπονα για αδικαιολόγητες καθυστερήσεις. Συστήνει επίσης την

κατάρτιση ενός κώδικα επαγγελματικής συμπεριφοράς και ακεραιότητας για τους δικαστές και τους εισαγγελείς, με ερμηνευτικά σχόλια και πρακτικά παραδείγματα.

Επίσης, συστήνει τη λειτουργική ενοποίηση, σε ένα φορέα, των οργάνων επιθεώρησης, πειθαρχικού ελέγχου και υπηρεσιακής αξιολόγησης των δικαστικών λειτουργιών, τη σύνταξη περιοδικών εκθέσεων, με επαρκή στατιστικά στοιχεία, πληροφορίες και αναλύσεις, ιδίως σχετικά με τη διαχείριση του φόρτου εργασίας και τις πειθαρχικές υποθέσεις.

Επίσης, ιδιαίτερη μνεία γίνεται για τον τρόπο ανάθεσης και ανάκλησης υποθέσεων, στους και από τους εισαγγελείς αντίστοιχα.

Πρόκειται για 8 συνολικά συστάσεις της, που πρέπει να ικανοποιήσει η χώρα μέχρι την 31.12.2016, «στο ακέραιο και εγκαίρως», στα πλαίσια του τρίτου μνημονίου συνεννόησης.

Η σημαντικότερη όμως από αυτές τις 8 συστάσεις της GRECO, είναι αυτή που αναφέρεται τελευταία στη σειρά:

«Να τροποποιηθούν οι διαδικασίες που αφορούν το ειδικό δικαστήριο του άρθρου 86 του Συντάγματος έτσι ώστε να μην παρακωλύουν ή εμποδίζουν την ποινική δίωξη προσώπων που διατελούν ή διετέλεσαν μέλη της Κυβέρνησης.».

4.5.

Κυβέρνηση – Δημόσια Διοίκηση.

Η Ελληνική Κυβέρνηση πρέπει να γεφυρώσει τη διαδικασία λήψης έκτακτων μέτρων με την εφαρμογή μακροχρόνιων μεταρρυθμίσεων.

Σε ό,τι αφορά στην διακυβέρνηση της χώρας, ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα δράσεων, που καταθέτει ένα πολιτικό κόμμα στους πολίτες για διαβούλευση,

μπορεί να αποτελέσει τον οδικό χάρτη πορείας, όταν αυτό αναλάβει τη διακυβέρνηση της χώρας.

Στην περίπτωση αυτή, σε ό, τι ειδικότερα αφορά στις επιμέρους δράσεις που προτείνονται, οι εκλογές αποκτούν χαρακτήρα δημοψηφίσματος.

Η δράση μιας Κυβέρνησης μπορεί, ίσως θα έπρεπε, να αναπτύσσεται μέσω στόχων, βάσει ενός ετήσιου κύκλου σχεδιασμού, με αφετηρία μια ετήσια απόφαση πολιτικής στρατηγικής.

Σε αυτό ακριβώς το πνεύμα θα έπρεπε να γίνεται και προγραμματισμός του νομοθετικού έργου, όπως άλλωστε προβλέπεται και στο Ν. 4048/2012 (*«Ρυθμιστική Διακυβέρνηση: Αρχές, Διαδικασίες και Μέσα Καλής Νομοθέτησης»*), που αναφέρεται ανωτέρω.

Για την εκτέλεση των δράσεών της, μια Κυβέρνηση πρέπει να λογοδοτεί πολιτικά στο Κοινοβούλιο, αλλά δεν είναι λίγες οι φορές που δεν ικανοποιείται αυτή η στοιχειώδης υποχρέωση Δημοκρατίας.

Παράλληλα, μια Κυβέρνηση θα μπορούσε, υιοθετώντας έναν ανοικτό τρόπο διακυβέρνησης, να καταθέτει και μια ετήσια συνθετική έκθεση των πεπραγμένων της, αλλά και της δημόσιας διοίκησης, στην οποία να καταγράφει την επιτευχθείσα πρόοδο των επί μέρους δράσεών της.

Σε ό, τι αφορά στη δημόσια διοίκηση, η λήψη δραστικών μέτρων για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας, της λογοδοσίας και της ακεραιότητάς της, ώστε αυτή να είναι σε θέση να επιτελέσει τον σκοπό της, συνιστά στην παρούσα φάση προτεραιότητα, ενδεχομένως και την σημαντικότερη εκ των μεταρρυθμιστικών προτεραιοτήτων της Ελλάδας [OECD (2011), *Greece: Review of the Central Administration*, OECD Public Governance Reviews, OECD Publishing, σελ. 24].

Το Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων 2016, προβλέπει σχετικά:

«Με τον πρόσφατο νόμο 4369/2016 διαμορφώθηκε ένα νέο πιο λειτουργικό και συμμετοχικό περιβάλλον για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή των διαδικασιών που αφορούν την εφαρμογή του Συστήματος Διοίκησης μέσω Στόχων στη δημόσια διοίκηση.

Επίσης ... υλοποιείται το Σχέδιο Δράσης για τη Στοχοθεσία και την Ποιότητα 2015-2016 που εκπονήθηκε για αυτό το σκοπό από τη Διεύθυνση Οργανωτικών Μεταρρυθμίσεων.

Μεταξύ των ενεργειών που προβλέπεται να υλοποιηθούν σύμφωνα με το Σχέδιο Δράσης για τη Στοχοθεσία και την Ποιότητα 2015-2016 περιλαμβάνονται η εφαρμογή του Κοινού Πλαισίου Αξιολόγησης σε προκαθορισμένες υπηρεσίες των Υπουργείων καθώς και η κατάρτιση της στοχοθεσίας των δημόσιων οργανώσεων για το επόμενο έτος σύμφωνα με τις νέες διατάξεις του Ν. 4369/2016.

Η περεταίρω ενίσχυση της διαφάνειας και της λογοδοσίας επιδιώκεται μέσω της διεύρυνσης του πεδίου εφαρμογής του προγράμματος ΔΙΑΥΓΕΙΑ, μέσω της προώθησης της εφαρμογής του άρθρου 15 του Ν. 4305/2014 για την ανάρτηση των στοιχείων εκτέλεσης των προϋπολογισμών των δημοσίων φορέων και την ανάληψη των προπαρασκευαστικών ενεργειών για την εφαρμογή του άρθρου 16 για την ανάρτηση απολογιστικών στοιχείων των δαπανών επιχορηγούμενων από τη Γενική Κυβέρνηση φορέων. ...

Σε ό, τι αφορά στην Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση, βασικά ορόσημα αποτελούν:

1. Υιοθέτηση και λειτουργία ενιαίου συστήματος Διαχείρισης του Ανθρώπινου Κεφαλαίου της Δημόσιας Διοίκησης (HRMS- Δημιουργία και λειτουργία ενός ενιαίου συστήματος διαχείρισης των ανθρώπινων πόρων στη δημόσια διοίκηση)

2. Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Τώρα (eGovNow- προσδιορισμός των αρχών και των εργαλείων διαλειτουργικότητας των πληροφοριακών συστημάτων του Δημόσιου Τομέα)

3. Λειτουργία συστήματος παροχής υπηρεσιών CRM (CRMS-πρόσβασης των χρηστών στις υπηρεσίες Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης από μία μοναδική Πύλη Ενιαίας Πρόσβασης).

4. Η υλοποίηση του Κανονισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) με αριθ. 910/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου που αφορά στην ηλεκτρονική ταυτοποίηση και τις υπηρεσίες εμπιστοσύνης για τις ηλεκτρονικές συναλλαγές στην εσωτερική αγορά (eIDAS). Στο πλαίσιο αυτό μέχρι τον Ιούνιο του 2016 θα έπρεπε να έχει ψηφιστεί σχετικό σχέδιο νόμου που θα ορίζει τα όργανα, τις δομές και τις διαδικασίες για την εφαρμογή και την παρακολούθηση της τήρησης του κανονισμού στην Ελλάδα.

Σε ό, τι αφορά στην Ανοιχτή Διακυβέρνηση ... το Σχέδιο Δράσης για το έτος 2016 περιλαμβάνει:

1. Τον εντοπισμό κρίσιμων φορέων της Διοίκησης για την εφαρμογή της πολιτικής των ανοικτών δεδομένων

2. Την περαιτέρω αντιμετώπιση ζητημάτων υποδομών

3. Την περαιτέρω συμμετοχή μετόχων εκτός της Διοίκησης

4. Την ενδυνάμωση της περαιτέρω χρήσης από φορείς του δημοσίου τομέα και λοιπούς ενδιαφερόμενους

5. Τη διερεύνηση πτυχών οικονομικής αποτίμησης της εξεταζόμενης πολιτικής. Στο ίδιο πλαίσιο, προκρίνεται η εφαρμογή του εθνικού Σχεδίου Δράσης για την ανοικτή διακυβέρνηση στο πλαίσιο της διεθνούς πρωτοβουλίας του Open Government Partnership (OGP). ... Τέλος, ξεκινάει η διαμόρφωση του τρίτου Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Ανοικτή

Διακυβέρνηση, για την περίοδο 2016-2018 με στόχο τη συνδημιουργία ενός συνεκτικού σχεδίου, με συγκεκριμένο αριθμό δεσμεύσεων, οι οποίες θα προέλθουν από τη συνεργασία τόσο με την Κοινωνία των Πολιτών όσο και με το σύνολο των φορέων της Δημόσιας Διοίκησης, ακολουθώντας μία ανοικτή και συνεργατική διαδικασία με ευρύτατη διαδικασία διαβούλευσης, περιλαμβάνοντας δεσμεύσεις της Βουλής των Ελλήνων αλλά και Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης σε συνεργασία με δύο Περιφέρειες.

Σε ό,τι αφορά στη διοίκηση ανθρώπινου δυναμικού, προβλέπεται η Σύσταση Εθνικού Μητρώου Επιτελικών Στελεχών.

Με τις διατάξεις του ν. 4369/2016 εισάγεται το Εθνικό Μητρώο Επιτελικών Στελεχών, στο οποίο εγγράφονται δημόσιοι υπάλληλοι αυξημένων τυπικών προσόντων προκειμένου να στελεχώνονται αποκλειστικά οι θέσεις των Διοικητικών Γραμματέων των Υπουργείων και των Προέδρων και μελών Διοικητικών Συμβουλίων των Δημοσίων Υπηρεσιών ... Σε ό,τι αφορά στην κινητικότητα στον δημόσιο τομέα, εξετάζεται ένα νέο θεσμικό πλαίσιο για την κινητικότητα των δημοσίων υπαλλήλων κυρίως μέσω μετατάξεων προσωπικού με στόχο την αντιμετώπιση της υφιστάμενης σχετικής πολυνομίας, την ενίσχυση της διαφάνειας των διαδικασιών, ενώ ταυτόχρονα θα διασφαλισθεί αφενός η αποτελεσματικότερη κάλυψη των υπηρεσιακών αναγκών και αφετέρου η καλύτερη αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού της δημόσιας διοίκησης. Ο βασικός άξονας θα είναι ο αμιγώς εθελοντικός χαρακτήρας της κινητικότητας (σ.σ.: θα αποτελέσει έκπληξη αν δημόσιοι υπάλληλοι εγκαταλείψουν εθελοντικά «απονευρωμένες» ή ανενεργές δημόσιες υπηρεσίες, προκειμένου να απασχοληθούν σε «υπεραπασχολούμενες» που υποφέρουν από έλλειψη προσωπικού), η οποία θα ενισχυθεί με τη χορήγηση κινήτρων για την ταχύτερη εξέλιξη και αξιοποίηση των υπαλλήλων.

Σε ό, τι αφορά στα Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών (ΚΕΠ) και την Ηλεκτρονική Πύλη «Ερμής», στο πλαίσιο του σχεδιασμού με στόχο την περαιτέρω βελτίωση της εξυπηρέτησης του πολίτη και των επιχειρήσεων, 13 υπηρεσίες των ΚΕΠ παρέχονται online και προωθείται ο εμπλουτισμός των online παρεχόμενων υπηρεσιών με νέες κατηγορίες, με στόχο τον περαιτέρω περιορισμό της γραφειοκρατίας. Η Πύλη ΕΡΜΗΣ παρέχει 124 ηλεκτρονικές υπηρεσίες προς τους πολίτες. Η διασύνδεση της Πύλης ΕΡΜΗΣ με το μηχανισμό αυθεντικοποίησης της Πύλης TAXISnet, έκανε δυνατή τη χρήση των υπηρεσιών της Πύλης ΕΡΜΗΣ και 41 των ΚΕΠ σε έξι εκατομμύρια πολίτες. Ως προτεραιότητα τίθεται ο εμπλουτισμός των online παρεχόμενων υπηρεσιών με νέες κατηγορίες, με στόχο τον περαιτέρω περιορισμό της γραφειοκρατίας».

Πρόκειται περί ενός αναμφίβολα σωστού σχεδιασμού.

Απομένει όμως να φανεί, αν θα εφαρμοστούν οι προαναφερθείσες δράσεις του Εθνικού Προγράμματος Μεταρρυθμίσεων 2016 στην πράξη και αν αυτές αποδώσουν τα αναμενόμενα.

Περαιτέρω, απαιτούνται επιμέρους συντονισμένες δράσεις για την καταπολέμηση της γραφειοκρατίας και την αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών της δημόσιας διοίκησης, με έναν πλήρη Οδηγό ορθής διοικητικής συμπεριφοράς των δημοσίων υπαλλήλων και λειτουργών, με ένα σαφές και εύλογο χρονικό πλαίσιο προθεσμιών διεκπεραίωσης υποθέσεων πολιτών, με απλούστευση και ανασχεδιασμό διοικητικών διαδικασιών, με μείωση των υπογραφών σε διοικητικές πράξεις και διοικητικά έγγραφα, με κατάργηση μιας σειράς αδειοδοτήσεων, με εκτεταμένη εφαρμογή και χρήση των υπεύθυνων δηλώσεων πολιτών/αυτεπάγγελτη αναζήτηση πιστοποιητικών/κατάργηση υποβολής πρωτοτύπων ή επικυρωμένων εγγράφων, με δειγματοληπτικούς ελέγχους, με κωδικοποίηση του προσοντολογίου των δημοσίων υπαλλήλων και τον σχεδιασμό

περιγραμμάτων θέσεων εργασίας, με σύνταξη αξιόπιστου Μητρώου υπηρεσιών και φορέων, με έλεγχο νομιμότητας πτυχίων/πιστοποιητικών των δημοσίων υπαλλήλων, με ενίσχυση της διαφάνειας και της αποτελεσματικότητας των πρωτοβάθμιων και δευτεροβάθμιων πειθαρχικών συμβουλίων, με μια διαυγή και αξιόπιστη συμπλήρωση και υποβολή εκθέσεων αξιολόγησης κλπ.

Επίσης, μια ενδιαφέρουσα πρόταση 11 σημείων, που υποβλήθηκε την Άνοιξη του 2016 στα πολιτικά κόμματα, είναι αυτή της Εταιρείας Ελεύθερου Λογισμικού /Λογισμικού Ανοικτού Κώδικα (ΕΕΛ/ΛΑΚ), με την υποστήριξη του Ιδρύματος Μποδοσάκη και τη συμμετοχή εννέα ΜΚΟ:

1. Εφαρμογή του Νόμου 4048/2012 για τη Ρυθμιστική Διακυβέρνηση: Αρχές, Μέσα και Διαδικασίες για την Καλή Νομοθέτηση.
2. Ενίσχυση και εφαρμογή του νομοθετικού πλαισίου για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση (Ν.3979/2011) και υλοποίηση των προηγούμενων δεσμεύσεων που έχει αναλάβει η Ελλάδα στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας για την Ανοικτή Διακυβέρνηση.
3. Εφαρμογή του νόμου για τα ανοιχτά δεδομένα (Ν. 4305/2014), σύμφωνα με τον οποίο καθιερώθηκε η αρχή της εξ ορισμού ανοιχτής διάθεσης και περαιτέρω χρήσης της δημόσιας πληροφορίας, αλλά και του άρθρου 58 του Ν.4178/2013 που αφορά τα γεωχωρικά δεδομένα, σύμφωνα με το οποίο, *«τα δημόσια δεδομένα της ΕΚΧΑ Α.Ε. διατίθενται σε οποιονδήποτε τρίτο δωρεάν και με τις κατάλληλες ανοιχτές άδειες, εφόσον πρόκειται να χρησιμοποιηθούν για μη εμπορικούς σκοπούς»*.
4. Ενίσχυση της Διαύγειας (Ν. 3861/2010) με την απλοποίηση του νομοθετικού πλαισίου.
5. Ενίσχυση της Κοινοβουλευτικής Διαφάνειας και αναβάθμισης των εργαλείων δημοσιότητας, λογοδοσίας και κοινωνικού ελέγχου της

νομοθετικής εξουσίας, μέσα από τη λειτουργία της ιστοσελίδας της Βουλής, με έμφαση στα οικονομικά των κομμάτων, των βουλευτών και των συνεργατών τους.

6. Διαφάνεια και δικαίωμα ενημέρωσης του πολίτη στα στάδια προπαρασκευής, διαμόρφωσης και συζήτησης των σχεδίων νόμου.
7. Λήψη μέτρων για την ενθάρρυνση της υιοθέτησης ανοιχτού λογισμικού και ανοιχτών τεχνολογιών στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα.
8. Προαγωγή μιας νέας ανοικτής και συνεργατικής διοικητικής κουλτούρας.
9. Εισαγωγή ενός συστήματος Παρακολούθησης και Ελέγχου του Κυβερνητικού έργου.
10. Ενσωμάτωση της διδασκαλίας των ανοιχτών τεχνολογιών σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης.
11. Οργάνωση σειράς διατομεακών και διεπιστημονικών δράσεων εξοικείωσης και αξιοποίησης από τον τελικό αποδέκτη, την κοινωνία των διαδικτυακών ανοικτών εργαλείων, εφαρμογών και δεδομένων.

Τέλος, σύμφωνα με την Έκθεση Προόδου 2014-2015 του Ανεξάρτητου Μηχανισμού Αξιολόγησης (IRM) της Συμμαχίας OGP, η Ελληνική Κυβέρνηση έχει δεσμευθεί για τις παρακάτω σημαντικές δράσεις, που δεν έχουν ακόμη ολοκληρωθεί:

- Ότι το Υπουργείο Οικονομικών θα καταρτίσει και θα διαθέτει λίστα όλων των εξωχώριων (offshore) εταιρειών που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα. Η πληροφορία που θα δημοσιεύονται θα εμπεριέχουν: έδρα, ΑΦΜ εταιρείας, επωνυμία, διακριτικό τίτλο, χώρα έδρας, στοιχεία διεύθυνσης στην Ελλάδα, κωδικός αριθμός δραστηριότητας, ενεργός-ανενεργός στην Ελλάδα. Από τη διατύπωση της δέσμευσης δεν προκύπτει ξεκάθαρα η ανάθεση της ευθύνης υλοποίησης σε συγκεκριμένα δημόσια υπηρεσία και, κυρίως, δεν προκύπτει το

βασικότερο. Αν δηλαδή θα δημιουργηθεί μητρώο των πραγματικών – οικονομικών δικαιούχων (beneficial owners) των εταιρειών αυτών, όπως απαιτείται χάριν της διαφάνειας.

- Ότι θα καθιερωθούν μόνιμοι θεσμοί σε όλα τα υπουργεία, με την εντολή να συντονίζουν την εφαρμογή και να θεσπίζουν πολιτικές ανοικτής διακυβέρνησης (έχει δημιουργηθεί μόνο ένα τμήμα Διαφάνειας, Ανοικτής Διακυβέρνησης και Καινοτομίας στο Υπουργείο Εσωτερικών, με αρμοδιότητες επίβλεψης και συντονισμού, που όμως έχει περιορισμένη διυπουργική εμβέλεια).
- Ότι σε σχέση με τη διαφθορά, θα αναπτυχθεί στρατηγική συμμαχία με αρχές και υπηρεσίες ελέγχου και καταπολέμησης της διαφθοράς και θα αναδιοργανωθούν τα ελεγκτικά σώματα, με απώτερο σκοπό τον βέλτιστο συντονισμό των δράσεων και την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας, της αποδοτικότητας και της λογοδοσίας της δημόσιας διοίκησης.

5.

Ένα ολιστικό σχέδιο δράσης αντι – διαφθοράς και Ανοικτής Διακυβέρνησης, με πολιτική συναίνεση.

Από τον Οκτώβριο του 2015 η Γενική Γραμματεία Καταπολέμησης της Διαφθοράς βρίσκεται σε συνεργασία με την Υπηρεσία Υποστήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων της Ε.Ε. (SRSS, πρώην Ομάδα Δράσης της Ε.Ε. για την Ελλάδα), προκειμένου να επικαιροποιηθεί η στρατηγική καταπολέμησης της διαφθοράς με νέα μέτρα και εργαλεία.

Επίσης, είναι σε εξέλιξη οι διαδικασίες για την ολοκλήρωση του 3^{ου} Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Ανοικτή Διακυβέρνηση 2016 – 2018.

Οι προσπάθειες της Ελληνικής Κυβέρνησης, που καταβάλλονται σε εκτέλεση των δύο αυτών σχεδίων, δεν είναι εναρμονισμένες (οράτε επιπροσθέτως και

σελ. 140 της ετήσιας έκθεσης 2015/2016 της Γ.Γ. Καταπολέμησης Διαφθοράς).

Λόγω της πρόδηλης συνάφειας των δύο σχεδίων, αλλά και των ευσίωνων προοπτικών που προκύπτουν από τη δυνατότητα σύζευξής τους, μπορεί να επιδιωχθεί και να επιτευχθεί η διαλειτουργικότητα τους (interoperability).

Προτείνεται:

- Ο εμπλουτισμός και η εναρμόνιση των δύο σχεδίων, προκειμένου να συγκροτήσουν μια ισόρροπη, ενοποιημένη στρατηγική πρόληψης και καταστολής της διαφθοράς
- Τα δύο σχέδια, που θα μπορούσαν ακόμα και να ενοποιηθούν, να τεθούν σε δημόσια διαβούλευση
- Στη συνέχεια, να τεθούν στην κρίση και υπό την επεξεργασία των συναρμόδιων Επιτροπών της Βουλής: α) Θεσμών και Διαφάνειας, β) Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης και γ) Οικονομικών Υποθέσεων
- Τέλος, να ψηφιστούν από την Ολομέλεια της Βουλής, προκειμένου να αποκτήσουν το αρμόζον κύρος δημοκρατικής νομιμοποίησης και όλες τις εγγυήσεις συναίνεσης, για την απρόσκοπτη και επιτυχή εφαρμογή τους.

Περαιτέρω, επειδή έχει καταδειχθεί ότι τα σχέδια αυτά εκτείνονται σε ένα πολύ μεγάλο μέρος του κυβερνητικού φάσματος, ίσως απαιτείται κεντρικός συντονισμός για την εφαρμογή τους, από πρόσωπο ή θεσμό αναφερόμενο ευθέως στον Πρωθυπουργό (άρ. 82 παρ. 2 Σ), ή από ανεξάρτητη Αρχή.

Εξάλλου, μια τέτοια προοπτική θα επετύγχανε την απαιτούμενη γραφειοκρατική αποσυμφόρηση.

Τέλος, θα ήταν χρήσιμη η εφαρμογή μιας διαδικασίας ουσιαστικής λογοδοσίας, εκ μέρους των αρμοδίων, για την εφαρμογή των σχεδίων.

Για τον έλεγχο της προόδου εκτέλεσής τους, μια ετήσια έκθεση πεπραγμένων θα μπορούσε να συντάσσεται και να δημοσιεύεται υποχρεωτικά, πλην όμως με τρόπο συνοπτικό, σαφή και κατανοητό για τους πολίτες.

Ένα υπόδειγμα προς μίμηση είναι η από Μαΐου 2016 Ενημέρωση Προόδου του Σχεδίου Αντι –Διαφθοράς του Ηνωμένου Βασιλείου (Progress Update on the UK Anti – Corruption Plan), στην οποία γίνεται αναφορά μόνο στην πορεία συγκεκριμένων δράσεων, με την ένδειξη είτε ότι έχουν ολοκληρωθεί επιτυχώς, είτε ότι είναι σε εξέλιξη εντός ή εκτός χρονοδιαγράμματος και με ελάχιστες επεξηγηματικές πληροφορίες.

Παράλληλα, η λογοδοσία θα μπορούσε να γίνεται από τους αρμόδιους και δια ζώσης, άπαξ ετησίως, στις αρμόδιες Επιτροπές του Κοινοβουλίου.

6.

Πρόσθετη κατοχύρωση της Διαφάνειας και της Σφαιράς της Δημοσιότητας στο Σύνταγμα.

Η προσπάθεια για την εμπέδωση της διαφάνειας και την καταπολέμηση της διαφθοράς στο ανώτατο επίπεδο, μπορεί να αποτελέσει τη συνισταμένη όλων των πολιτικών δυνάμεων της χώρας. Υπό τις σημερινές δικαιοπολιτικές συνθήκες, η αρχή της φανεράς δράσης της Διοίκησης και η Ανοικτή Διακυβέρνηση θα μπορούσαν, υπό την επιφύλαξη της αρχής της αναλογικότητας, να αναγορευθούν σε μια ρητή συνταγματική επιταγή, ακόμα πιο συγκεκριμένων προβλέψεων.

Μια «ανοικτή» Δημοκρατία, όμως, έχει ανάγκη και από ελεύθερα Media, που εξασφαλίζουν στους πολίτες της ανεμπόδιστη πρόσβαση στη Σφαίρα της Δημοσιότητας, στο πληροφορείν και στο πληροφορείσθαι. Η προστασία της ελεύθερης έκφρασης και της διάδοσης της γνώμης και της πληροφορίας, ιδίως με την προστασία του δικαιώματος πρόσβασης στο διαδίκτυο, στα

μέσα κοινωνικής δικτύωσης και σε ελεύθερους τηλεοπτικούς και ραδιοφωνικούς σταθμούς (άρ. 14 παρ. 2 και 5^Α του Συντάγματος) πρέπει να ενδυναμωθεί ρητά. Επίσης, οι πρόσφατοι κλυδωνισμοί στο πεδίο της ελεύθερης τηλεόρασης και οι περιορισμοί που επιβλήθηκαν, με τη διαδικασία αδειοδότησης τεσσάρων μόνο ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών, ανέδειξαν «ασάφειες» (;) του άρθρου 15 παρ. 2 του Συντάγματος και την ανάγκη για την αποσαφήνισή του, προς την κατεύθυνση της ενδυνάμωσης της ελευθερίας των Media, της πολυφωνίας.

Ειδικότερες προβλέψεις για μείζονα διαφάνεια, μπορούν να εισαχθούν και με την αναθεώρηση των άρθρων 29 Σ., για «ανοικτές» διαδικασίες ίδρυσης και λειτουργίας των πολιτικών κομμάτων και του άρθρου 61 Σ., για τη βουλευτική ασυλία.

Τέλος, προβλέψεις για μείζονα διαφάνεια μπορούν να εισαχθούν και με την τροποποίηση ή και κατάργηση του άρθρου 86 του Συντάγματος, περί της ποινικής ευθύνης των μελών της Κυβέρνησης και την αναθεώρηση των άρθρων 87, 90 και 91 Σ., προκειμένου να ενοποιηθούν λειτουργικά σε ένα τα όργανα επιθεώρησης, προαγωγών και πειθαρχικού ελέγχου των δικαστικών λειτουργών, σύμφωνα και με τις συστάσεις της GRECO.

— // —

Θα μπορούσαν να αναπτυχθούν πολλά ακόμα θέματα, όπως των επιμέρους ποινικών διατάξεων για την καταπολέμηση της διαφθοράς, εν όψει και των συστάσεων των Διεθνών Οργανισμών, του πολιτικού χρήματος, του παράνομου «τζόγου», της διαφθοράς στο μεταναστευτικό, της αθέμιτης άσκησης επιρροής (lobbying), των κωδίκων δεοντολογίας, των μηχανισμών ελέγχου, των whistleblowers, της εσωτερικής πληροφόρησης κλπ., τα οποία είναι τεχνικά, λεπτομερειακά.

Θα δοθεί μια άλλη ευκαιρία. Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι αυτό που έχει σημασία στην καταπολέμηση της διαφθοράς δεν είναι τόσο ο σχεδιασμός και οι προτεινόμενες δράσεις, όσο η ισχυρή δέσμευση.

Η καταπολέμηση της διαφθοράς δεν εξαρτάται από την λεγόμενη «πολιτική βούληση», συνιστά δέσμια υποχρέωση των φορέων της πολιτικής εξουσίας και όχι διακριτική τους ευχέρεια.

Το πολιτικό κόστος ή όφελος, θα κριθεί από τον ιστορικό του μέλλοντος και όχι από τις κάλπες των εκλογών ...

